

Ungas psykiska hälsa och utsatthet för våld och trakasserier

Rapport från en enkätstudie till elever i årskurs nio i Västernorrland

Katja Gillander Gådin, Albin Dahlström och Heléne Dahlqvist

Gillander Gådin, K., Dahlström, A. & Dahlqvist, H. (2024). *Ungas psykiska hälsa och utsatthet för våld och trakasserier. Rapport från en enkätstudie till elever i årskurs nio i Västernorrland*. Mittuniversitetet i samarbete med Region Västernorrland och Länsstyrelsen Västernorrland.

Rapporten är finansierad av Mittuniversitetet och Länsstyrelsen Västernorrland

Författare: Katja Gillander Gådin, Albin Dahlström och Heléne Dahlqvist

Foto: Fabiola de Graaf

Sundsvall, januari 2024

ISBN: 978-91-89786-47-9

FÖRORD

Den här rapporten innehåller resultat från en enkätstudie som genomfördes under februari – april, 2023 och riktade sig till elever i årskurs nio i samtliga sju kommuner i Västernorrland.

Rapporten vänder sig till elever, föräldrar, alla som arbetar i skolan eller i andra miljöer där ungdomar finns samt till de politiker och beslutsfattare som har möjlighet att påverka arbetsmiljön i skolan och de livsvillkor som gäller för unga i länet.

Vi vet att psykisk ohälsa är ett problem bland unga idag och vi behöver både mer kunskap om hur vanligt det är i olika grupper av ungdomar och om faktorer som kan öka risken för psykisk ohälsa.

Utsatthet för våld och trakasserier är viktiga orsaker till psykisk ohälsa och otrygghet bland unga, men det saknas kunskap om hur vanligt det är bland elever i grundskolan, hur vanligt det är att olika former av våld samvarierar och vilka konsekvenser det kan få.

Studien har gjorts av forskare vid Mittuniversitetet i samarbete med Länsstyrelsen Västernorrland och Region Västernorrland.

Forskare vid Mittuniversitetet kommer att göra fördjupade statistiska analyser av materialet och publicera resultaten i vetenskapliga tidskrifter.

Resultatet från studien kommer kunna användas av Länsstyrelsen Västernorrland och Region Västernorrland för framtida insatser för att främja ungas välbefinnande och hälsa samt för att utveckla kunskapsbaserade förebyggande metoder.

Vi som har genomfört studien vill rikta ett varmt tack till alla elever som deltagit och till alla skolor och den engagerade personal som gjorde denna studie möjlig.

Sundsvall 2024-01-11

Katja Gillander Gådin, forskningsledare vid Mittuniversitetet

Innehållsförteckning

FÖRORD	ii
SAMMANFATTNING	3
BAKGRUND TILL STUDIEN	9
SYFTET MED ENKÄTSTUDIEN	11
VILKA HAR DELTAGIT I STUDIEN?	11
HUR GENOMFÖRDES STUDIEN?	12
FRÅGORNA I ENKÄTEN	12
RESULTAT	14
Bakgrundsdata.....	14
Psykisk hälsa, ohälsa och oro.....	15
Allmän hälsa	15
Hälsa och välbefinnande.....	15
Kroppsuppfattning.....	16
Psykosomatiska besvär	17
Depressiva symtom	18
Självskadebeteende.....	18
Oro	19
Utsatthet för våld och trakasserier i olika former.....	22
Sexualiserade former av utsatthet på nätet, sociala medier, sms eller online-spel	23
Utsatthet på nätet som inte är sexualiserad (mobbing online).....	27
Utsatta för sexuella trakasserier IRL.....	28
Kränkande behandling (mobbing) IRL	30
Hedersrelaterat våld och förtryck.....	31
Våld i ungas parrelationer	32
Att utsätta andra för våld och trakasserier i olika former.....	33
Av vem/vilka har eleverna blivit utsatta för trakasserier?	35
Är självrapporterad ohälsa högre bland de som rapporterar utsatthet för våld och trakasserier?	37
Psykosomatiska symtom och utsatthet.....	37
Självskadebeteende och utsatthet	39
Antal timmar på sociala medier och spel online (gaming)	40
Föräldrars insyn i ungdomarnas användning av sociala medier och online-spel	42
Porrkonsumtion.....	43
Fysisk aktivitet.....	44
Skolfrånvaro.....	45
Socialt stöd	46
Elevernas psykosociala arbetsmiljö	48
Trygghet.....	48
Kamratrelationer	49

Krav i skolan	50
Hög ljudnivå och stökigt under lektionerna	51
Diskriminering på skolan.....	52
Vad gör lärarna när en elev blir utsatt för någon form av trakasseri, kränkning eller våld på skolan?.....	53
Delaktighet och inflytande i klassen.....	54
Har enkäten påverkat hur eleverna mår?	57
DISKUSSION.....	59
Genus! Något vi gör.....	65
Metoddiskussion	67
Slutsatser.....	68
REFERENSER	70

SAMMANFATTNING

Psyisk ohälsa bland unga är ett av våra stora folkhälsoproblem och även om vi vet en del om orsakerna saknas fortfarande kunskap om betydelsefulla faktorer. Det gäller särskilt det som handlar om utsatthet för våld och trakasserier. En stor del av ungdomars vardag finns i den digitala miljön och vi behöver därför mer kunskap om vad ungdomar utsätts för där, men även om andra former av våld.

Det övergripande syftet med studien är att få fördjupad kunskap om risk- och skyddsfaktorer kopplat till elevers psykiska hälsa och ohälsa, med särskilt fokus på utsatthet för olika former och kombinationer av våld och trakasserier.

Drygt hälften (24 av 41) av alla skolor med elever i årskurs nio i Västernorrland har ingått i studien. Resultaten i rapporten grundar sig på enkätsvar från 1211 elever. Det motsvarar en svarsfrekvens på 81 procent.

Enkäten innehåller frågor om psykisk hälsa, ohälsa och oro, olika former av våld och trakasserier samt en mängd olika frågor om elevernas psykosociala arbetsmiljö i skolan.

Psykisk hälsa, ohälsa och oro

Resultaten visar att många elever har psykosomatiska besvär, depressiva symtom, skadar sig själva och är oroliga för globala problem, problem kopplade till ekonomi, arbete och utbildning samt att utsättas för våld och trakasserier, särskilt sexuellt våld. Det är stora skillnader mellan hur tjejer och killar har svarat, där tjejerna genomgående har mer psykosomatiska besvär, depressiva symtom, skadar sig själva och är oroliga jämfört med killarna.

När det gäller de positivt formulerade frågorna är det framförallt killar som svarat att de ofta är glada, lugna, energiska, utvilade när de vaknar och tycker att vardagslivet är fyllt av sådant som intresserar dem. Killar är också mer positiva till sin kropp och sitt utseende jämfört med tjejer.

Sexuella trakasserier online

Resultaten från frågorna om våld och trakasserier visar att sexualiserade former av trakasserier online är vanligt och att det drabbar tjejer i långt högre utsträckning än killar. Exempelvis har drygt hälften av alla tjejer fått en dickpic det senaste halvåret och drygt hälften har blivit utsatta för att någon har bett om att få bilder eller videoklipp med naket eller sexualiserat

innehåll, mot deras vilja. Motsvarande siffror för killarna är sex respektive tolv procent.

Mobbning online

Frågorna om utsatthet online som inte är sexualiserade (mobbing online) visar att det är många elever som är utsatta för att någon har skrivit något elakt eller sårande till eller om dem och att någon har spridit rykten eller skvaller om dem på ett elakt eller sårande sätt. Även mobbing online drabbar tjejer i högre utsträckning än killar. Undantag är frågan om någon har hotat dem, som drabbat var fjärde elev och frågan om de råkat ut för att någon har kapat deras konto i syfte att vara elak eller såra dem, som sju procent av eleverna svarade att de har utsatts för en eller flera gånger under de senaste sex månaderna.

Sexuella trakasserier IRL

När det gäller sexualiserade former av trakasserier i den fysiska världen, In Real Life (IRL), delas de in i fysiska sexuella trakasserier och verbala/icke-verbala trakasserier, som skett under de senaste sex månaderna. Exempel på utsatthet för fysiska sexuella trakasserier är att bli tafsad på (tjejer 27 procent, killar 7 procent) och att någon har försökt kyssa eller krama dem mot sin vilja (tjejer 27 procent, killar 13 procent).

För tjejerna handlar de verbala och icke-verbala trakasserier till exempel om att nästan hälften blivit kallade för hora, fitta eller andra könsord under de senaste sex månaderna, att någon har gett dem kommentarer, skämtat eller gestikulerat på ett sexuellt vis mot deras vilja (41 procent) och att någon har tittat på dem på ett sexuellt vis (40 procent). För killarna handlar det framför allt om att de blivit kallade för könsord (29 procent) och kallade för bög (28 procent), mot sin vilja.

Mobbning IRL

Frågorna om utsatthet för kränkande beteende som inte är sexualiserat (mobbing IRL) visar t.ex. att drygt hälften av tjejerna har blivit retade eller kallade saker som de tyckte var elakt och/eller sårande, jämfört med var tredje kille under de senaste sex månaderna. Drygt hälften av tjejerna har upplevt att de har blivit lämnade utanför en grupp eller ignorerade på ett sätt som de upplevde som elakt och/eller sårande, jämfört med var femte kille. En något högre andel av tjejerna har blivit slagna, sparkade, knuffade, klösta, skurna, dragna i håret eller kraftigt skakade av någon/några jämfört med killarna (23 respektive 18 procent).

Det är en signifikant skillnad på utsatthet för mobbning IRL mellan tjejer och killar för alla frågorna som ställdes utom de två sista. Var femte elev svarade att de har blivit hotad och ungefär var fjärde elev har fått saker förstörda, skadade eller stulna, minst en gång under det senaste halvåret.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Frågorna som kan belysa utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck visar att fem procent av tjejerna och tre procent av killarna inte får ha en flickvän/pojkvän om de vill och att sex procent av tjejerna och fyra procent av killarna uppgav att de behöver hålla koll på vad en familjemedlem eller annan släkting gör eller har för kompisar.

Våld i ungas parrelationer

Våld i ungas parrelationer är ett område som inte uppmärksammas i särskilt hög grad i Sverige, särskilt inte bland elever i grundskolan. Nästan hälften av tjejerna och killarna i studien har haft en romantisk eller sexuell relation som varat längre än en vecka sedan de började i årskurs sju. Både tjejer och killar har blivit utsatta för kontroll, hot, kränkningar, sexuellt våld och fysiskt våld av en partner, men tjejerna har blivit det i högre utsträckning än killarna. Exempelvis har var fjärde tjej som varit i en relation blivit tvingade till att göra något sexuellt som de inte ville och var tredje tjej svarade att de har gått med på något sexuellt, fast de inte ville. Motsvarande siffror för killarna är fyra respektive sju procent. Var sjunde tjej och var tolfte kille som haft en romantisk eller sexuell relation sedan årskurs sju svarade att deras partner varit våldsam mot dem.

Att utsätta andra för våld och trakasserier

Frågorna om vad eleverna har utsatt andra för visade att ytterst få svarade att de utsatt någon annan för de sexualiserade formerna. Det är inte fler elever som är utsatta för kränkande beteende (mobbning) jämfört med de sexualiserade formerna, men det verkar vara lättare att rapportera att man utsatt någon för mobbning än sexuella trakasserier, särskilt de som sker IRL.

Knappt var fjärde elev svarade att de har retat eller kallat någon för saker på ett elakt eller sårande sätt. Tjejer svarade i högre grad än killar att de spridit rykten eller skvaller om någon samt att de lämnat någon utanför eller ignorerat någon på ett elakt eller sårande sätt. Killar har i högre grad än tjejer varit våldsamma mot någon, hotat någon eller förstört, skadat eller stulit någons saker.

När de som blivit utsatta själva svarar av vem eller vilka de blivit utsatta framgår det att både tjejer och killar främst är utsatta av andra killar (på den egna skolan, från en annan skola, okänd kille), men också till viss del av tjejer (på den egna skolan), särskilt när det handlar om mobbning IRL. Möjligheten att alltid veta av vem man blir utsatt av online försvåras eftersom det finns möjlighet att vara anonym. Tjejer utgår i högre utsträckning än killar från att en del av de okända personer som utsätter dem online är vuxna.

Samband mellan våld, trakasserier och ohälsa

De som rapporterar att de varit utsatta för olika former av trakasserier rapporterar också mer ohälsa. Ju fler former av trakasserier eleverna har varit utsatta för desto högre är sannolikheten att de också rapporterar psykosomatiska besvär. Detsamma gäller depressiva symtom och självskadebeteende.

Ju fler former av utsatthet för trakasserier desto högre sannolikhet att de också rapporterat att de har skadat sig själva en eller flera gånger.

Tjejer är i högre utsträckning utsatta för flera olika former av våld och trakasserier, så kallat multiutsatta, jämfört med killar.

Tid på sociala medier och online-spel och skärmtid

En stor del av ungdomars vardag sker på sociala medier idag. Killar ägnar sig åt online-spel i högre utsträckning än tjejer, men nästan en tredjedel av killarna använder sociala medier mer än fyra timmar på vardagar; motsvarande för tjejerna är 58 procent.

Enligt eleverna är det få vars föräldrar har regler kring skärmtid (sex procent). Även om många elever som har föräldrar som följer dem på minst ett av deras konton har nästan var tredje elev ett konto som ingen förälder känner till. Ungefär hälften av eleverna har föräldrar som pratat med dem om trygghet online, något fler tjejer än killar.

Titta på porr

Även om det finns både tjejer och killar som konsumerar porr är det framförallt killar som gör det. Drygt var tredje kille svarade att de tittat på porr en gång i veckan eller oftare det senaste halvåret. Många av de som tittat på porr gjorde det första gången när de var 12 år eller yngre.

Skolfrånvaro

Att vara hemma från skolan utan att vara sjuk kan ha många olika orsaker, men vi ville veta om utsatthet för våld och trakasserier är relaterat till att stanna hemma. Nästan var femte tjej svarade att de har stannat hemma från skolan utan att vara sjuka en dag i veckan eller oftare det senaste halvåret. De tjejer som stannat hemma ofta har i högre grad varit utsatta för våld och trakasserier jämfört med övriga tjejer. Få killar svarade att de har stannat hemma från skolan utan att vara sjuka.

Socialt stöd

De allra flesta svarade att de har stöd från sin familj, men killarna upplever det i högre utsträckning än tjejerna. Killarna och tjejerna upplever i lika hög grad att de har stöd från sina vänner. När det gäller stöd från lärare är det en högre andel killar som svarade att de alltid eller ofta får det jämfört med tjejerna.

Skolans psykosociala arbetsmiljö

Killarna känner sig trygga i skolan i högre grad än tjejerna och de är mer nöjda med sina kamratrelationer. Tjejerna känner sig oftare ensamma och utanför kamratgruppen, är i högre utsträckning rädda för några elever på skolan och de har inte så många kompisar de vill ha, jämfört med killarna.

Tjejerna svarade i högre grad än killarna att de upplever höga krav i skolan och de upplever i högre grad att det är hög ljudnivå och stökigt under lektionerna.

Det är en högre andel tjejer som svarade att det förekommit att någon har diskriminerats på skolan under de sex senaste månaderna. Killarna svarade i högre grad än tjejerna att lärarna både ingriper och ser till att det upphör, om någon elev har blivit kränkt, trakasserad, illa behandlad eller lämnad utanför.

Delaktighet i klassen mättes med de tre dimensionerna kommunikation, demokratisk kompetens och förmåga till samarbete. Killarna är i högre utsträckning än tjejerna positiva till dessa förmågor i klassen.

Eftersom enkäten innehåller många frågor som kan betraktas som känsliga ställdes en fråga om de upplevde att enkäten har påverkat hur de mår. De allra flesta elever som besvarade frågorna tyckte att de mådde lika som innan och ett fåtal att de mådde bättre. Tretton procent av tjejerna och nio procent av killarna tyckte att de mådde sämre efter att de besvarat enkäten.

Kommentarer från de som upplevde att de mådde sämre handlade till exempel om att det väckte minnen som de önskade att de hade sluppit, men också att det trots det var bra att få frågorna.

Sammanfattande reflektion

En slutsats från de resultat som presenterats i rapporten är att den psykiska ohälsan bland eleverna i årskurs nio i Västernorrland är viktig att uppmärksamma och följa upp.

Det är viktigt att förstå orsakerna till alla elevers psykiska hälsa och ohälsa. Men de stora skillnader som finns mellan tjejers och killars psykiska hälsa är alarmerande. En utgångspunkt för framtida analyser är att det finns starka samband mellan psykisk ohälsa och utsatthet för olika former av våld och trakasserier och att det är en viktig förklaring till att tjejer rapporterar mer psykisk ohälsa jämfört med killar.

Resultaten visar att det finns stora skillnader mellan tjejers och killars livsvillkor, både i och utanför skolan. Det gäller särskilt tjejers höga utsatthet för sexualiserade former av trakasserier online, sexualiserade former IRL och olika former av kränkningar och våld från en pojkvän.

Även om inte alla enskilda former av våld och trakasserier sker i skolan, visar det att skolan är en viktig arena att fokusera på när det handlar om förebyggande arbete, likväl som att utveckla aktiva åtgärder för det som inträffar. Det är också viktigt att uppmärksamma den särskilda utsatthet som tjejer har.

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att synliggöra genusrelaterade strukturer som ökar risken för killar att utsätta andra för våld och trakasserier och strukturer som bidrar till att tjejer blir utsatta i högre utsträckning än killar.

Framtida statistiska analyser kommer fokusera på att öka kunskapen om samband mellan psykisk ohälsa och utsatthet för olika former av trakasserier och våld, men också förstå hur andra faktorer samvarierar med psykisk ohälsa.

BAKGRUND TILL STUDIEN

Trots att det är väl känt att psykisk ohälsa hos unga är ett stort problem och att den har försämrats de senaste decennierna finns det stora kunskapsluckor om bakomliggande faktorer. Det finns inga enkla förklaringar till orsakerna bakom psykisk ohälsa och inte heller till att den har ökat bland unga de senaste decennierna. Det saknas också kunskap om varför det är fler tjejer än killar som drabbas av psykisk ohälsa.

Tidigare studier visar att socioekonomiska faktorer, skolrelaterade faktorer och individuella faktorer har betydelse för ungas hälsa¹. Det finns också tidigare studier som synliggör betydelsen av samband mellan psykisk ohälsa och utsatthet för kränkande behandling (mobbing)², sexuella trakasserier, hot om våld och fysiskt våld samt sexuellt våld³. Men det saknas fortfarande kunskap om sexualiserat våld och trakasserier, och särskilt det som unga utsätts för i den digitala miljön. Det är också viktigt att uppmärksamma att det är vanligt att barn och ungdomar är utsatta för flera olika former av våld och trakasserier, så kallat multiutsatta, och att vi därför inte enbart kan fokusera på en enskild form. Det är vanligt att fråga om kränkande behandling (mobbing) i studier om barns hälsa och hälsovanor, men de flesta är utsatta för flera former av trakasserier och våld⁴.

Vi vet väldigt lite om hur hög förekomsten av utsatthet i olika former är på digitala plattformar i en svensk kontext bland ungdomar i grundskolan. Men vi vet att användande av sociala medier har ökat explosionsartat de senaste 10–15 åren. Användning av sociala medier har börjat erkännas som en mekanism som påverkar psykisk ohälsa bland unga⁵. I takt med att de digitala kontaktytorna blir fler, ökar också risken för att utsättas för hot, sexuellt ofredande, trakasserier och olika former av diskriminering.

För att förstå skillnader i psykiska ohälsa mellan killar och tjejer måste vi synliggöra skillnader i tjejers och killars livsvillkor och hur deras vardag ser ut. Idag är en stor del av vardagen för många ungdomar kopplat till sociala medier och andra digitala plattformar och det finns därför

¹ Cosma et al., (2020); Löfstedt et al., (2020); Zetterström Dahlqvist et al. (2012)

² Friends (2023)

³ Zetterström Dahlqvist et al., (2012); Zetterström Dahlqvist et al. (2016); Zetterström Dahlqvist & Gillander Gådin (2018); Ståhl & Dennhag, (2021); Källmén & Hallgren (2021)

⁴ Dahlqvist, Svensson & Gillander Gådin (2022)

⁵ Riehm et al. (2019); Statens Mediaråd (2020)

anledning att synliggöra utsatthet för våld och trakasserier i olika former i dessa miljöer.

Vi behöver också öka vår kunskap om det som kallas hedersrelaterat våld och förtryck, eftersom det får stora konsekvenser för de som utsätts. Hedersrelaterat våld och förtryck har både likheter och skillnader med andra former av våld, även om det ofta lyfts fram i relation till utländsk bakgrund⁶.

En annan form av våld vi behöver veta mer om är våld i ungas parrelationer. Det är ett område som är uppmärksammat sedan lång tid i den internationella forskningen⁷, men som behöver bli mer uppmärksammat även i Sverige.

Psykisk hälsa är ett samlingsbegrepp för både positiva och negativa aspekter av hälsa⁸. I den här rapporten har vi med välbefinnande som mått på psykisk hälsa och psykosomatiska besvär, depressiva symtom, självskador och oro som mått på psykisk ohälsa.

Rapporten kommer inte att fokusera på de möjligheter och fördelar som digitalisering och de olika sociala medierna har, utan på några av de avsidor som finns. Vi vet att mobbning, kränkningar, sexuella trakasserier, sexuellt våld samt hot och fysiskt våld är problem i allmänhet i skolor och i andra miljöer där barn och ungdomar vistas. Men sociala medier har gjort det möjligt att inte bara utsätta andra på fysiska platser, det vill säga In Real Life (IRL), utan även 'online'. En ytterligare risk är att vuxna förövare har fått ett verktyg att leta efter barn att få kontakt med, så kallad grooming (efter engelskans grooming)⁹.

Vi kommer använda begreppet 'online' när vi skriver om det som händer på sociala medier och i online-spel, oavsett vilket digitalt verktyg som används och In Real Life (IRL) när trakasserierna sker på fysiska platser, t.ex. skola, hemma, fritidsaktiviteter och övriga platser.

Med den här studien vill vi öka kunskapen om den psykiska hälsan och ohälsan bland unga i Västernorrland. Vi vill försöka förstå mer om vad som skiljer mellan de som mår bra och de som inte mår bra. Vi har därför ställt

⁶ Björktomta (2019)

⁷ Wincentak (2017)

⁸ Folkhälsomyndigheten (2022)

⁹ Gamez-Guadix (2023)

frågor om fritiden, kompisar, familjen, användning av sociala medier, porrkonsumtion, skolans psykosociala arbetsmiljö, mm. Ett område som vi ville veta extra mycket om är utsatthet för våld och trakasserier, både det som sker online och det som sker IRL.

SYFTET MED ENKÄTSTUDIEN

Det övergripande syftet med studien är att få fördjupad kunskap om risk- och skyddsfaktorer kopplat till elevers psykiska hälsa och ohälsa, med särskilt fokus på utsatthet för olika former och kombinationer av våld och trakasserier.

Exempel på frågeställningar som besvaras i studien

- Hur stor andel av elever i årskurs nio i Västernorrland rapporterar hälsa, ohälsa och oro och hur skiljer det mellan tjejer och killar?
- Hur stor andel av elever i årskurs nio i Västernorrland rapporterar att de blivit utsatta för våld och trakasserier i olika former och hur skiljer det mellan tjejer och killar?
- Hur stor andel av elever i årskurs nio i Västernorrland rapporterar att de utsatt andra för våld och trakasserier i olika former och hur skiljer det mellan tjejer och killar?
- Finns det skillnader i rapporterad ohälsa mellan de som svarat att de är utsatta för olika former av våld och trakasserier jämfört med de som inte varit utsatta?
- Hur svarar tjejer och killar i årskurs nio i Västernorrland på frågor om familjen, fritiden, kompisar, skolan och om enkäten påverkat hur de mår?

VILKA HAR DELTAGIT I STUDIEN?

Elever i årskurs nio från 24 skolor i Västernorrlands län har deltagit i studien. Totalt besvarades enkäten av 1232 elever, men när vi räknat bort de enkäter som var uppenbart oseriösa och/eller ofullständigt ifyllda har 1211 enkäter använts i analyserna. Det ger en svarsfrekvens på 81 procent. Enbart de elever som fyllt femton år vid datainsamlingstillfället ingår i studien.

De 24 skolor som ingår i studien slumpades fram från de 41 skolor som finns i länet som har elever i årskurs nio. Skolor i alla sju kommuner i länet finns representerade. Endast en skolas rektor valde att inte låta sina elever svara på enkäten.

Av de 1211 elever som deltog var 607 tjejer och 604 killar, enligt den juridiska definitionen. Totalt var det 22 elever som inte identifierade sig med sitt juridiska kön.

Vi har använt uppgiften om juridiskt kön i analyserna. Vi är medvetna om att de som identifierar sig på annat sätt (tjej, kille, icke-binär eller annan könsidentitet) kan ha andra erfarenheter som är värdefulla att öka kunskapen om, jämfört med de som identifierar sig med sitt juridiska kön. Eftersom den gruppen är relativt liten är det inte möjligt att göra särskilda statistiska analyser i just denna studie. De ingår därför i analyserna utifrån sitt juridiska kön.

HUR GENOMFÖRDES STUDIEN?

Alla rektorer i Västernorrland fick information om studien och ett informationsbrev riktat till skolpersonalen med praktisk information gick ut till samtliga skolor som deltog. Eleverna besvarade enkäten under skoltid och de fick en web-länk skickad till sin egen inloggning samma dag som frågorna besvarades. Minst en av lärarna på skolan och en från projektgruppen (Mittuniversitetet, Länsstyrelsen Västernorrland, eller Region Västernorrland) deltog i klassrummet när enkäten fylldes i, med undantag av ett par tillfällen då enbart skolpersonalen var närvarande.

Eleverna satt enskilt bakom skärmar eller med avstånd mellan sig så att ingen kunde se vilka svar som fylldes i.

Alla elever fick ett informationsblad i förväg om att det var frivilligt att delta, att de kunde avbryta när de ville och informationen upprepades muntligt i klassrummet till alla elever vid datainsamlingstillfället.

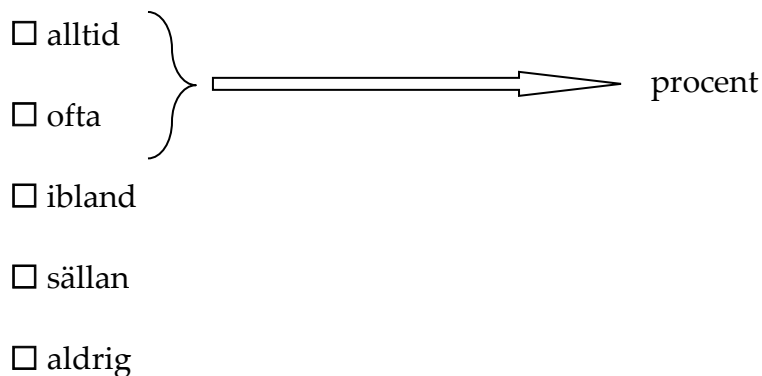
Studien är godkänd av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2022-05776-01).

FRÅGORNA I ENKÄTEN

De flesta frågorna som ställdes i enkäten kommer från tidigare studier och standardiserade instrument. Några har utarbetats för just den här enkätens syfte, där vi använt erfarenheterna från intervjuer med ungdomar i den här åldersgruppen och där fokus har varit utsatthet på digitala plattformar såsom sociala medier eller online-spel¹⁰.

¹⁰ Gillander Gådin, K & Dahlqvist, H. (2020)

Frågorna handlar oftast om hur det har varit under de senaste sex månaderna. Många av frågorna i enkäten har fem svarsalternativ, t.ex. 'alltid', 'ofta', 'ibland', 'sällan', och 'aldrig'. För att underlätta redovisningen och kunna ge en överskådlig bild av hur eleverna har svarat, har andelen som svarat 'alltid' eller 'ofta' slagits ihop. Därefter har analyser gjorts för att kunna jämföra olika grupper, t ex skillnader mellan tjejer och killar.

När det gäller utsatthet för våld och trakasserier har svarsalternativen varit 'aldrig', 'en gång', 'några gånger', 'många gånger'. När vi redovisar resultaten för utsatthet har vi slagit ihop svarsalternativen så att alla de som varit utsatt en gång eller oftare hamnar i samma grupp. Det blir ett trubbigt mått, men visar ändå hur många som blivit utsatta minst en gång jämfört med de som svarat 'aldrig'.

Resultaten redovisas i huvudsak som procent och när skillnader redovisas mellan tjejer och killar har vi gjort statistiska analyser i form av chitvå-tester. Då kan vi uttala oss om att det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan gruppen tjejer och gruppen killar.

Vi har utgått från att p-värden mindre än 0.05 är signifikanta. Analyser av skillnader mellan gruppen tjejer och gruppen killar som redovisas i den här rapporten ger signifikanta resultat för nästan alla jämförelser och har p-värden ≤ 0.001 . Vi har därför valt att bara särskilt redovisa de p-värden som **inte** gav signifikanta skillnader mellan tjejer och killar, det vill säga de som är större än 0.05.

RESULTAT

Bakgrundsdata

I den här studien svarade 63 procent av tjejerna och 64 procent av killarna att de bor tillsammans med båda sina föräldrar i samma bostad. Det överensstämmer med nationella data från Statistiska centralbyrån (SCB)¹¹, som visar att 64 procent i åldersgruppen 15 år bodde tillsammans med sina sammanboende ursprungliga föräldrar under 2022.

På frågan om de själva är födda i Sverige svarade 88 procent av eleverna att de är det. De flesta svarade att de har en mamma som är född i Sverige (80 procent) och 81 procent svarade att de har en pappa som är född i Sverige. Det överensstämmer med nationella data från 2022 för befolkningen i Sverige där 80 procent är födda i Sverige enligt SCB¹¹.

En viktig fråga när det gäller att förstå vad som påverkar barn och ungdomars hälsa handlar om deras ekonomiska situation. En fråga om elevernas egen ekonomi var om det har hänt att de **inte** kunnat köpa och/eller göra samma saker som sina kompisar för att de inte haft råd, under de senaste sex månaderna. Var femte elev (20 procent av tjejerna och 18 procent av killarna) svarade att det ofta har hänt dem.

När det gäller familjens ekonomiska situation handlade det om huruvida de tror att deras egen familj har mer pengar än de flesta andra familjer, ungefär lika mycket pengar, eller mindre pengar än de flesta andra familjer. Ungefär var tionde elev svarade att de tror att deras egen familj har mindre pengar än de flesta andra familjer (tjejer 10 procent, killar 8 procent). En rapport om låg inkomststandard i Sverige visar att 8,5 procent av barn 0–17 år bedöms leva i familjer där inkomsterna är lägre än de nödvändiga omkostnaderna.¹² Även om vår fråga om ekonomi är relativ och vi därför inte kan uttala oss om familjens faktiska levnadsstandard, visar uppgifterna om elevernas bakgrundsdata sammantaget en god överensstämmelse med nationella bakgrundsdata.

¹¹ SCB (2022) (www.scb.se)

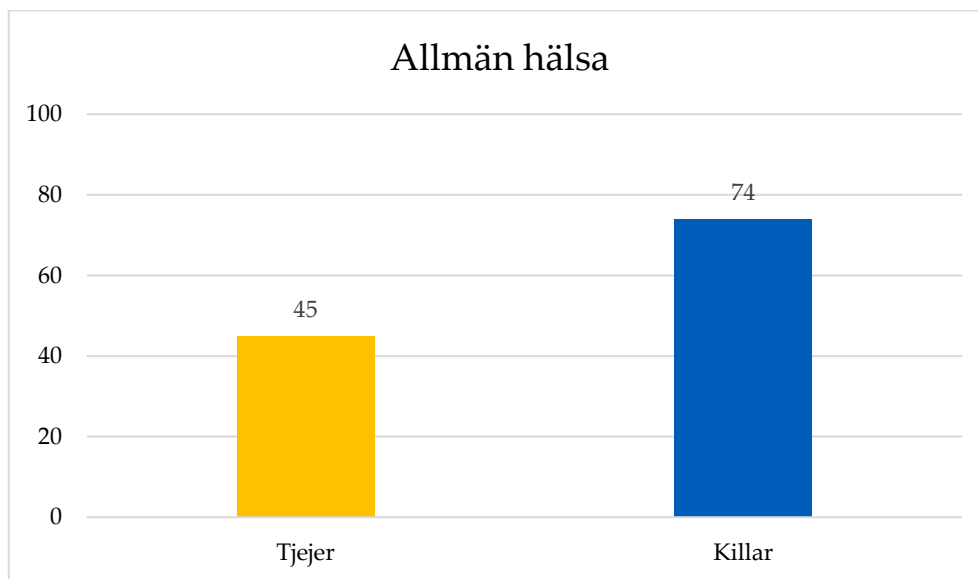
¹² SCB. (2022). Barn med låg inkomststandard

Psykisk hälsa, ohälsa och oro

Allmän hälsa

Första frågan vi ställde om elevernas hälsa handlar om hur de mår i allmänhet. Det är en fråga som är ospecifik, men antas inrymma såväl det psykiska, fysiska som det sociala måendet. Figur 1 visar de som har svarat att de mår bra eller mycket bra.

Figur 1. Andel tjejer och killar som svarat att de mår bra eller mycket bra. Procent.

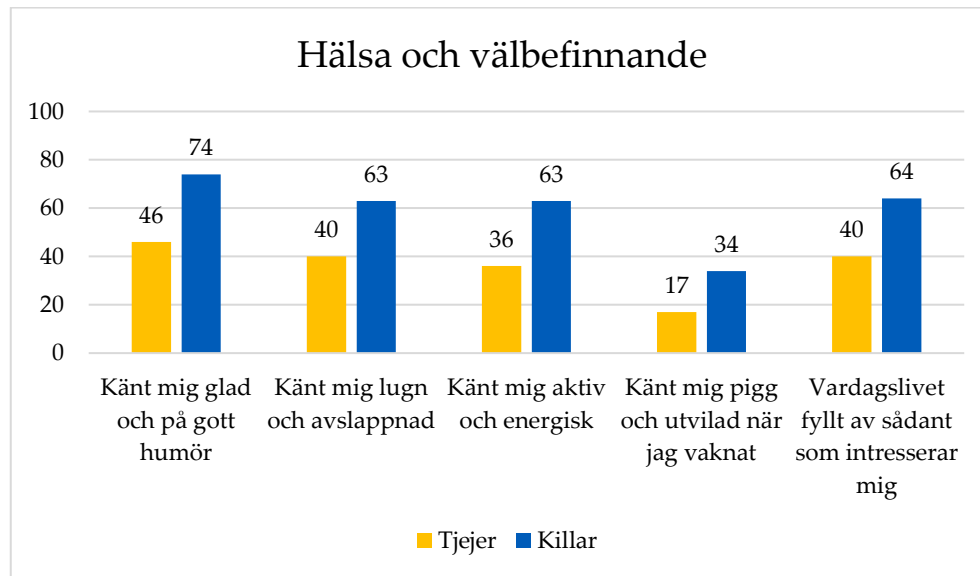
Figur 1 visar att knappt hälften av tjejerna svarade att de mår bra eller mycket bra, jämfört med tre fjärdedelar av killarna. När det gäller de negativa svarsalternativen var det tre gånger fler tjejer (17 procent) som svarade att de mår 'dåligt' eller 'mycket dåligt' jämfört med killarna (6 procent).

Hälsa och välbefinnande

Nästa fråga är ställd för att mäta hälsa och välbefinnande med positivt formulerade frågor¹³. Figur 2 visar hur de svarade att de upplevt sitt mående de senaste två veckorna. Svarsalternativen var alltid, ofta, ibland, sällan och aldrig.

¹³ WHO. <https://www.psykiatri-regionh.dk/who-5/who-5-questionnaires/Pages/default.aspx>

Figur 2. Andel tjejer och killar som svarat 'alltid' eller 'ofta' på de positivt ställda frågorna om välbefinnande. Procent.

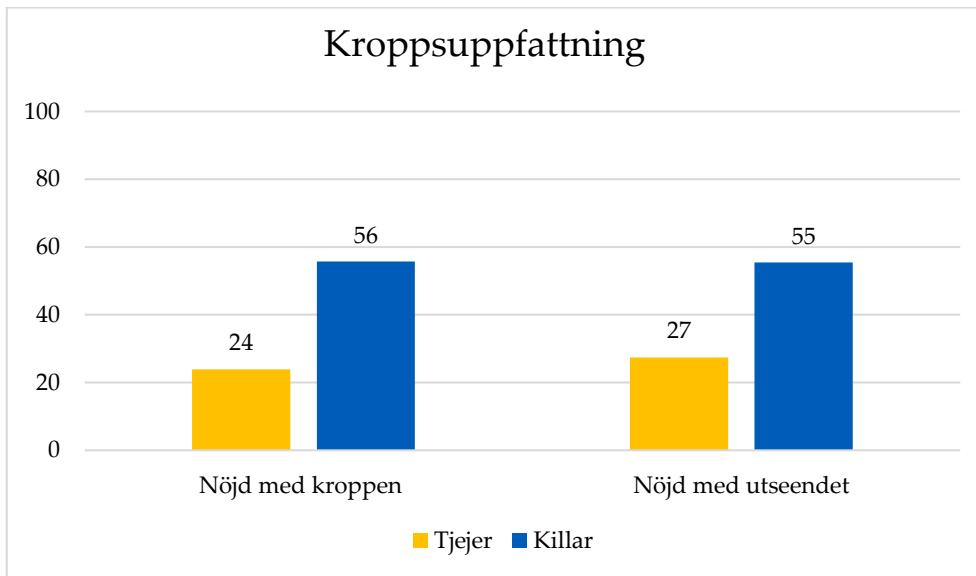
Figur 2 visar att det är stor skillnad mellan tjejers och killars hälsa och välbefinnande. Tre av fyra killar svarade att de alltid eller ofta känt sig glada och på gott humör, jämfört med knappt hälften av tjejerna. Endast 17 procent, dvs. var sjätte tjej känner sig alltid eller ofta pigg och utvilad när de vaknat på morgonen jämfört med var tredje kille.

Kroppsuppfattning

En annan fråga som kan vara ett mått på hälsa och välbefinnande handlar om att vara nöjd med sin kropp och sitt utseende. Figur 3 visar andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' är nöjda med sin kropp respektive sitt utseende. Var fjärde tjej svarade att de är nöjda med sin kropp och sitt utseende jämfört med drygt hälften av killarna. Att inte vara nöjd med sin kropp eller sitt utseende ses som en riskfaktor för att utveckla ätstörningar eller metoder för att förändra sin kropp såsom kosmetisk kirurgi eller att använda steroider¹⁴. Det är också vanligt att lyfta betydelsen av media i olika former för risken att bli missnöjd med sin kropp.

¹⁴ Hogan & Strasburger (2008)

Figur 3. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' är nöjda med sin kropp respektive sitt utseende. Procent.

Psykosomatiska besvär

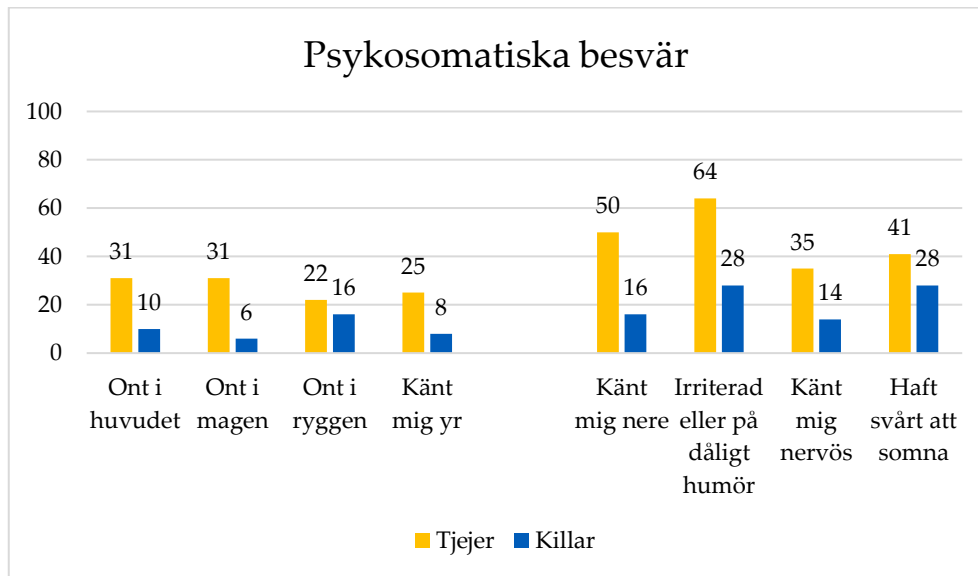
Folkhälsomyndigheten genomför en enkätstudie om skolelevs hälsa var fjärde år, som riktar sig till elever i årskurs 5, 7 och 9¹⁵. Vi har ställt samma frågor om psykosomatiska besvär som görs i den studien. Det är åtta frågor, där fyra av dem mäter somatiska besvär och fyra mäter psykiska besvär. Folkhälsomyndigheten redovisar andelen elever som svarat att de har haft två eller fler besvär mer än en gång i veckan det senaste halvåret. I den senaste mätningen år 20/21 var det ca 36 procent av killarna och 77 procent av tjejerna som svarade så i den nationella enkätstudien.

Motsvarande analys av elevernas svar i Västernorrland 2023 visar att 30 procent av killarna och 70 procent av tjejerna rapporterade två eller fler symtom oftare än en gång i veckan det senaste halvåret.

Figur 4 visar hur eleverna i Västernorrland har besvarat de åtta enskilda frågorna. Figuren visar att det vanligaste psykosomatiska besväret för både tjejer och killar är att vara irriterad eller på dåligt humör, följt av känt sig nere för tjejer och haft svårt att somna för killar. Det är stor skillnad mellan tjejer och killar när det gäller hur ofta de har besvär och det gäller både de somatiska och de psykiska besvären.

¹⁵ Folkhälsomyndigheten (2023)

Figur 4. Andel tjejer och killar som svarat att de haft besvär 'mer än 1 gång i veckan' eller 'i stort sett varje dag' under de senaste sex månaderna. Procent.

Depressiva symtom

När det gäller depressiva symtom ställde vi tio frågor om hur det har varit under den senaste veckan¹⁶. Det handlar t.ex. om de har varit störda av saker som vanligtvis inte stör dem, haft svårt att koncentrera sig eller haft svårt med att komma igång med att göra saker. Två av frågorna var positivt ställda, om de känt sig hoppfulla inför framtiden och om de varit glada. När en indelning görs i de som bedöms ha rapporterat en hög grad av depressiva symtom enligt instrumentet, och de som inte har det, visar det att 61 procent av tjejerna och 26 procent av killarna ingår i gruppen med depressiva symtom.

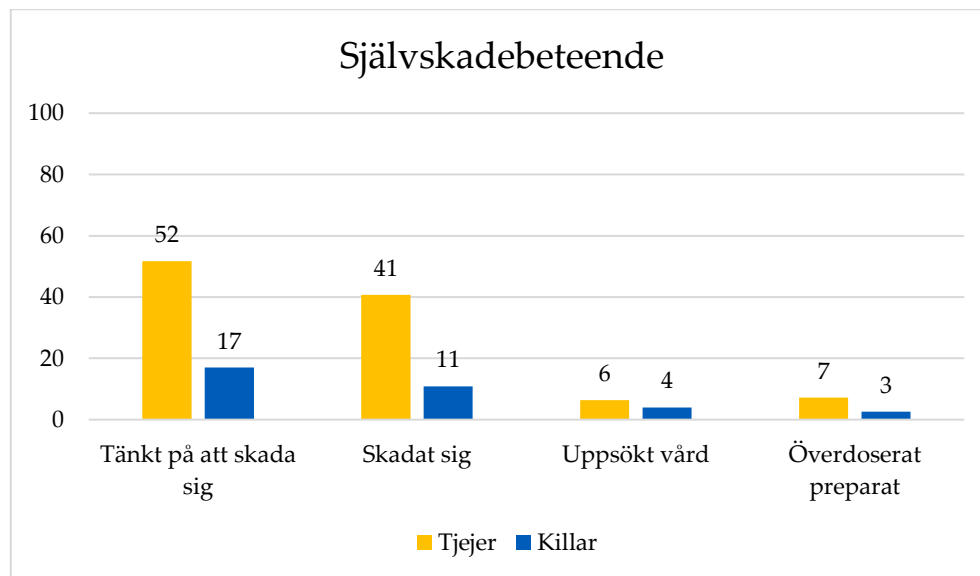
Självskadebeteende

Eleverna fick fyra frågor som handlar om självskadebeteende. Det förtydligades för eleverna att det handlar om något de gör mot sig själva, att det inte handlar om skador som de råkar ut för genom en olyckshändelse. Den första frågan handlar om de någon gång under de senaste sex månaderna tänkt på att de skulle vilja skada sig själva genom att t ex skära, rispa, bränna eller sticka sig, men inte gjort det. De andra tre frågorna handlar om de faktiskt har skadat sig, om de skadat sig så mycket att de behövt uppsöka sjukvård och om de överdoserat läkemedel eller annat preparat i syfte att skada sig själv. Figur 5 visar hur stor del av

¹⁶ Bradley et al. (2010).

eleverna som svarat att de gjort det en gång eller oftare under de senaste sex månaderna.

Figur 5. Andel tjejer och killar som svarat att de har tänkt på att skada sig själv, skadat sig, skadat sig så allvarligt att de behövt uppsöka sjukvård eller överdoserat preparat i syfte att skada sig själv, en gång eller oftare, under de senaste sex månaderna. Procent.

Även om inte alla som tänkt på att skada sig faktiskt har gjort det, är det 41 procent av tjejerna och 11 procent av killarna som svarat att de har gjort det, en gång eller oftare, under de senaste sex månaderna. Det finns många olika sätt att skada sig själv, där överdosering av något preparat i syfte att skada sig själv är ett av dem. Sju procent av tjejerna och tre procent av killarna svarade att de gjort det en gång eller oftare under det senaste halvåret.

Att skada sig själv är ett beteende som kan ha många olika orsaker, men ofta kan det handla om att hantera ångest och oro¹⁷. Det är ett allvarligt problem som måste uppmärksammas av alla som finns i miljöer där unga vistas.

Oro

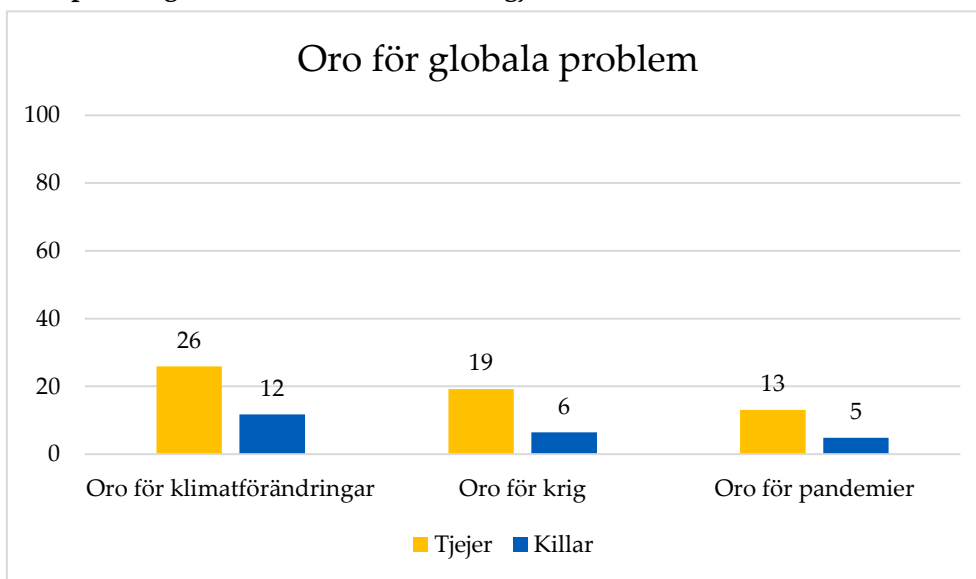
Att vara orolig för saker kan vara funktionellt, om det är inom en rimlig gräns, eftersom det kan betyda att man kan ägna sig åt problemlösande strategier och att förbereda sig för framtida hot¹⁸. Men att vara orolig under

¹⁷ Edmondson et al. (2016).

¹⁸ Davey (1994).

lång tid kan innebära en ökad risk för psykisk ohälsa¹⁹. Idag finns det både samma och andra saker att oroa sig för jämfört med för några decennier sedan. Det kan gälla global oro för t.ex. klimatförändringar, krig och pandemier, men det finns också annat som ungdomar kan vara oroliga för. Det handlar om ekonomi och den egna framtiden, men också om oro för att bli utsatt för våld och sexuella övergrepp. Vi redovisar hur eleverna har svarat på frågorna om oro utifrån tre olika områden: 1) oro för globala problem 2) oro för ekonomi, utbildning, arbete 3) oro för våld och sexuella övergrepp. Figur 6 visar hur stor andel som uppskattas vara 'ganska' eller 'mycket oroliga' för klimatförändringar, krig och sjukdomar som sprider sig snabbt, som t.ex. covid-19 gjorde. Övriga tre svarsalternativ var 'varken eller', 'nej, inte särskilt orolig', och 'nej, inte alls orolig'.

Figur 6. Andel tjejer och killar som är ganska eller mycket oroliga för klimatförändringar, att det ska bli krig i Sverige och/eller för sjukdomar som kan sprida sig snabbt, som t.ex. covid-19 gjorde. Procent.

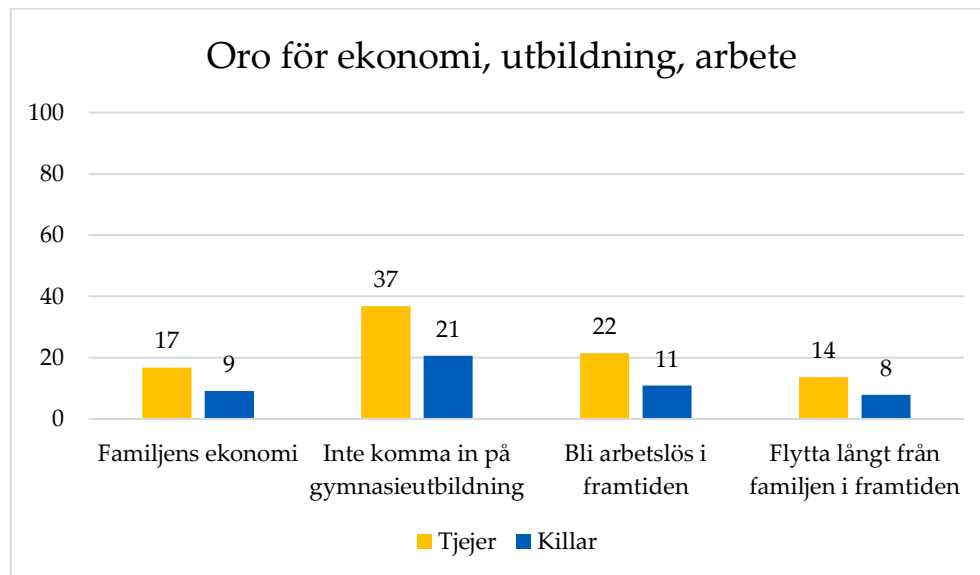
När det gäller oro för globala kriser är det klimatförändringar som oroar mest och dubbelt så stor andel tjejer som killar är oroliga för det. Var femte tjej svarade att de är ganska eller mycket oroliga för krig och de är mer än dubbelt så oroliga för pandemier jämfört med killar.

Ett annat område vi frågade om handlar om oro för familjens ekonomi och deras egen framtid. Figur 7 visar hur stor andel som svarade att de är ganska eller mycket oroliga för att deras familj inte har tillräckligt med

¹⁹ Songco et al. (2020)

pengar, att inte komma in på en gymnasieutbildning, att de ska bli arbetslösa i framtiden och att de ska behöva flytta långt från familjen i framtiden.

Figur 7. Andel tjejer och killar som är ganska eller mycket oroliga för familjens ekonomi, att inte komma in på gymnasieutbildning, att bli arbetslös i framtiden och att de ska behöva flytta långt från familjen i framtiden. Procent.

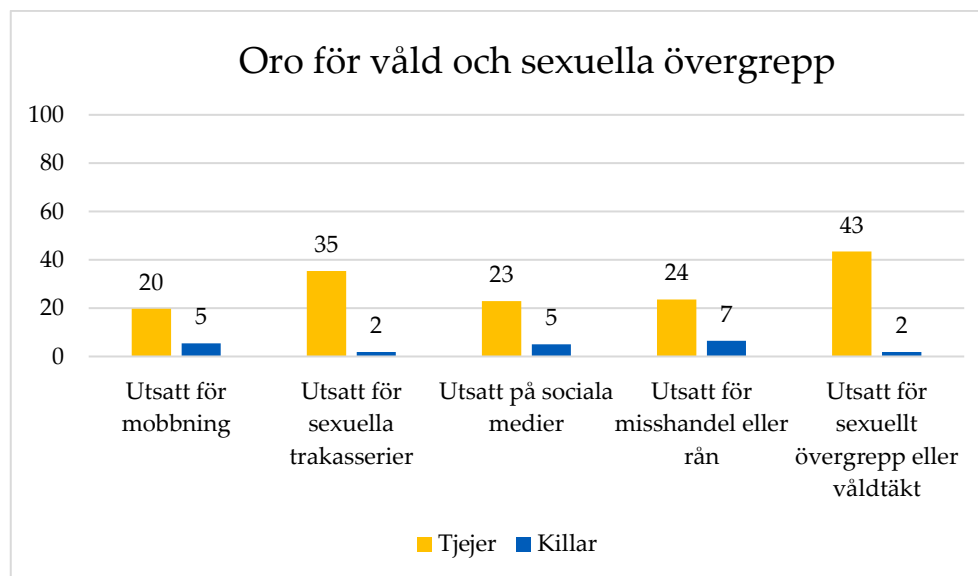

Nästan dubbelt så många tjejer som killar är oroliga för att de inte ska komma in på en gymnasieutbildning. Det gäller var femte kille och nästan fyra av tio tjejer. Tjejer är även mer oroliga för familjens ekonomi, att bli arbetslösa och att behöva flytta långt från familjen i framtiden, jämfört med killar.

Det område som handlar om oro för att bli utsatt för våld i olika former (dvs. mobbning, sexuella trakasserier, utsatthet på sociala medier, bli utsatt för brott som misshandel och rån samt att bli utsatt för sexuellt övergrepp eller våldtäkt), är det som oroar tjejer mest och killar minst av de tre områden vi frågade om. Det är det område som skiljer allra mest mellan tjejer och killar. Figur 8 visar hur stor andel av eleverna som svarat att de är ganska eller mycket oroliga för våld och trakasserier i olika former.

Av alla frågor om oro vi ställde är det frågan om att bli utsatta för brott såsom sexuellt övergrepp eller våldtäkt som oroade tjejer mest, även om de också var oroliga för våld och trakasserier generellt i hög grad. Drygt fyra av tio tjejer svarade att de är ganska eller mycket oroliga för att bli utsatta för sexuellt övergrepp eller våldtäkt jämfört med två procent av killarna.

Figur 8. Andel tjejer och killar som är ganska eller mycket oroliga för att de ska bli utsatta för mobbning, sexuella trakasserier, för något på sociala medier, för brott såsom misshandel eller rån eller att de ska bli utsatta för brott såsom sexuella övergrepp eller våldtäkt. Procent.

Att vara orolig för något är inte samma sak som att det är något som faktiskt har hänt. Redovisningen nedan av resultaten från frågorna vi ställde om utsatthet i olika former visar dock att det finns en hög grad av utsatthet för trakasserier och våld bland eleverna i årskurs nio, särskilt för tjejer.

Utsatthet för våld och trakasserier i olika former

Vi ställde en mängd olika frågor om våld och trakasserier. Vi gjorde det för att det är viktigt att visa problemens omfattning men också för att vi vet att det finns starka kopplingar mellan att vara utsatt och att rapportera ohälsa.

De former av våld och trakasserier som redovisas nedan är 1) Sexualiserade former av utsatthet på nätet, sociala medier, sms eller online-spel 2)

Utsatthet på nätet som inte är sexualiserad (online mobbning) 3) Sexuella trakasserier IRL²⁰ 4) Kränkande behandling (mobbning) IRL 5)

Hedersrelaterat våld och förtryck samt 6) Våld i ungas parrelationer.

²⁰ IRL = In Real Life, det vill säga att det har skett i den fysiska verkligheten och inte digitalt.

Sexualiserade former av utsatthet på nätet, sociala medier, sms eller online-spel

Vi ställde 14 olika frågor som handlar om utsatthet för sexualiserade former av trakasserier som skett på någon form av digital plattform under de senaste sex månaderna (nätet, sociala medier, sms, online-spel).

Samtliga frågor förtydligades med att det handlade om att det skett mot deras vilja. De som svarat att de blivit utsatta 'en gång', 'några gånger' eller 'många gånger' ingår i samma grupp och jämförs med de som svarat 'aldrig' på frågan.

Alla former av utsatthet för sexuella trakasserier är allvarliga, men delas upp i tre delar nedan, för att de till en viss del skiljer sig åt. Figur 9 visar hur eleverna svarat på de åtta första frågorna om utsatthet på nätet mm. Det handlar t.ex. om någon bett om att få bilder/videoklipp på dem med naket eller sexualiserat innehåll, eller att någon hotat dem om de inte velat skicka bilder/videoklipp på sig själva med naket eller sexualiserat innehåll.

Figuren visar att både tjejer och killar kan bli utsatta för sexualiserade former av trakasserier, men att det är mycket vanligare att tjejer blir det.

Hälften av alla tjejer i årskurs nio har blivit ombedda att skicka bilder/videoklipp med naket eller sexualiserat innehåll under de senaste sex månaderna och hälften har fått en dickpic²¹ mot sin vilja.

Var sjunde tjej har blivit hotad om hon inte velat skicka bilder, fyra av tio tjejer har fått bilder med naket eller sexuellt innehåll skickat till sig mot sin vilja och fyra av tio tjejer har blivit föreslagna av någon okänd att de ska träffas.

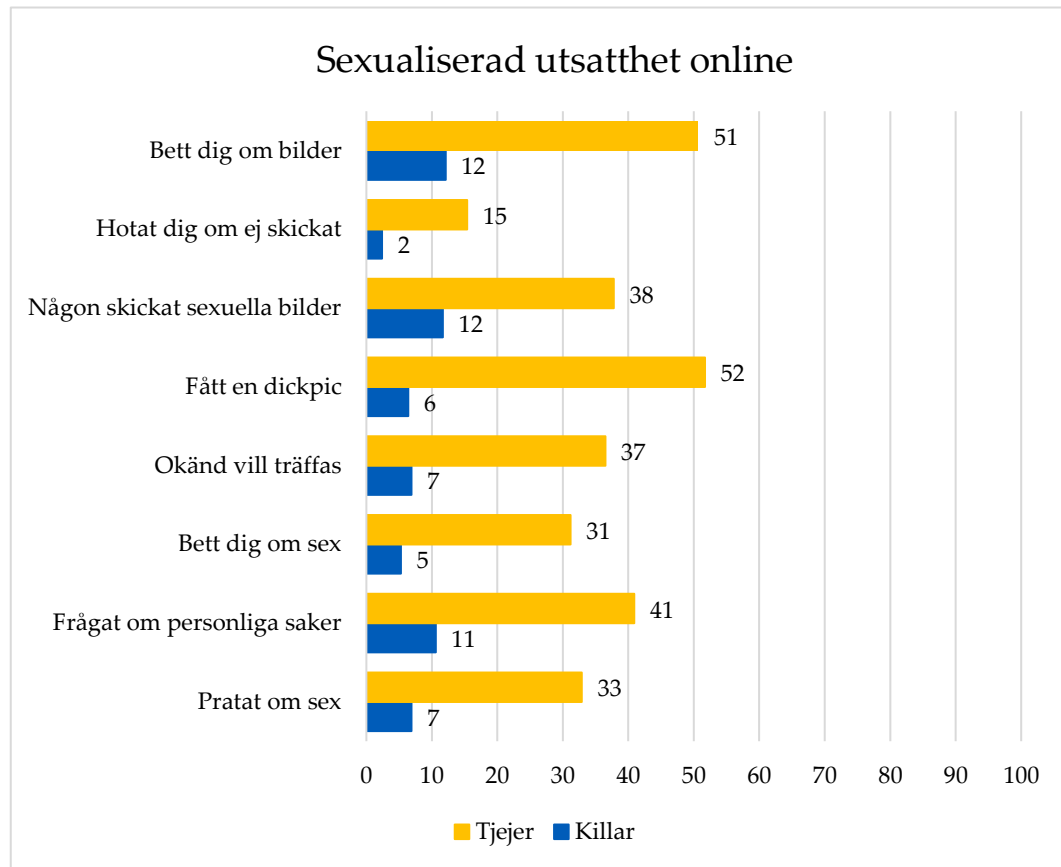
Var tredje tjej har blivit ombedda att göra något sexuellt med någon, fyra av tio tjejer har fått frågor om personliga saker fast de inte ville, t.ex. hur deras kropp ser ut eller om sexuella saker de gjort.

Var tredje tjej har blivit utsatt för att någon har försökt prata sex med dem fast de inte ville, det senaste halvåret.

Det vanligaste för killar är att någon har bett att få bilder/videoklipp på dem med naket eller sexualiserat innehåll och att någon har skickat bilder /videoklipp till dem med naket eller sexualiserat innehåll, fast de inte ville.

²¹ En dickpic är en oönskad bild av ett manligt könsorgan.

Figur 9. Andel tjejer och killar som blivit utsatta för sexualiserade trakasserier online de senaste sex månaderna. Procent.

Figur 10 visar ytterligare fyra typer av utsatthet online. De är inte lika vanliga som de beskrivna ovan i figur 9, men kan likväl få allvarliga konsekvenser för den som blir utsatt för dem.

Figuren visar att nästan var femte tjej har blivit utsatt för att någon har spridit rykten om deras kropp på ett sexuellt sätt, om deras sexualitet eller om deras sexuella erfarenheter, jämfört med sex procent av killarna.

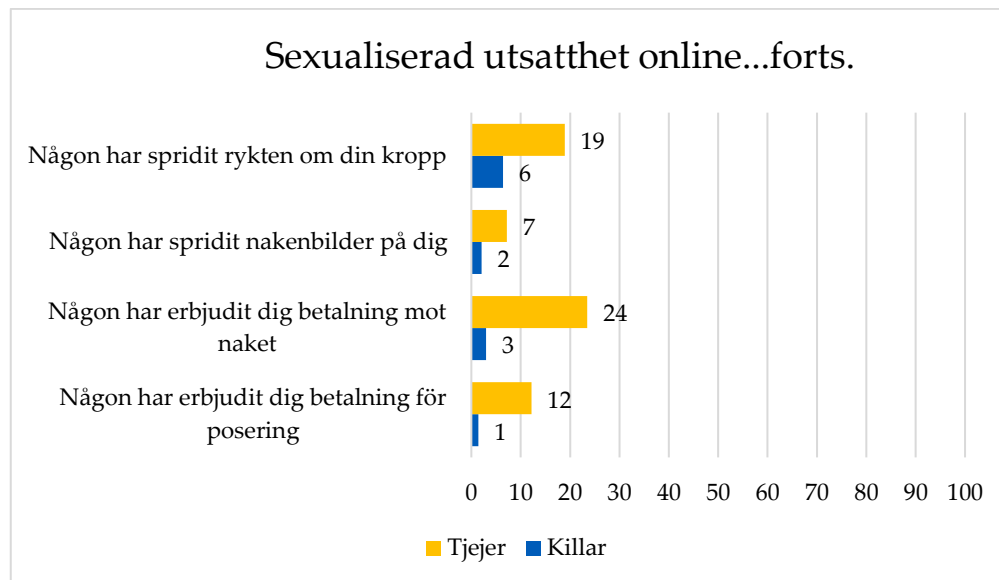
Ett problem som ofta nämns när det gäller framförallt tjejers utsatthet på sociala medier är att någon spridit bilder/videoklipp på dem med naket eller sexualiserat innehåll, men det är inte den vanligaste former av utsatthet för tjejer i årskurs nio. Det finns dock studier som visar att den typen av utsatthet kan få särskilt negativa konsekvenser för tjejers hälsa och känsla av trygghet²².

Var fjärde tjej har blivit erbjudna betalning eller annan ersättning mot att de skickar bilder/videoklipp på sig själva med naket eller sexualiserat innehåll. Drygt var tionde tjej har blivit utsatta för att någon har erbjudit

²² Shute et al. (2016).

dem betalning eller annan ersättning mot att de poserar nakna eller halvnakna och/eller gör något sexuellt framför en webbkamera, mot sin vilja, det senaste halvåret. Även om killar också blir utsatta för dessa former av sexualiserade trakasserier är det framförallt tjejer som blir det.

Figur 10. Andel tjejer och killar som blivit utsatta för grövre sexualiserade trakasserier online de senaste sex månaderna. Procent.

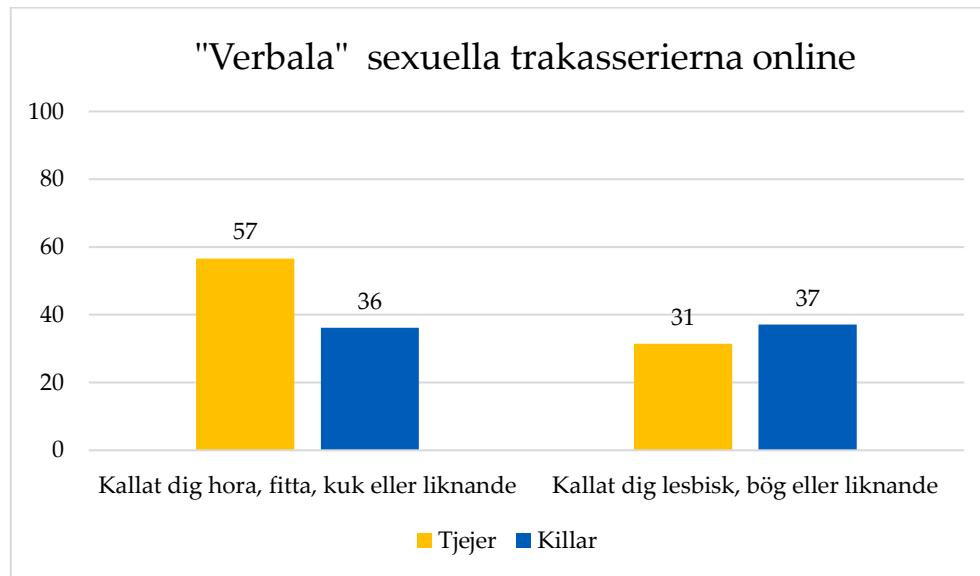

Två av de fjorton frågorna om sexuella trakasserier online handlar om en typ av utsatthet som är vanliga IRL, men som också är vanliga online. Vi kallar dem "verbala" trakasserier här trots att det sker online. Det handlar om att bli kallad för hora/fitta/kuk eller liknande och att bli kallad lesbisk, bög eller liknande, mot deras vilja.

Figur 11 visar att var tredje kille och mer än hälften av tjejerna har blivit kallade för hora, fitta eller andra könsord online de senaste sex månaderna. Den enda typen av utsatthet där killar svarat att de är utsatta i högre grad än tjejer är frågan om de blivit kallade lesbisk, bög eller liknande. Det var 37 procent av killarna som svarade att de blivit de en gång eller oftare det senaste halvåret, jämfört med 31 procent av tjejerna²³.

²³ p=0.044

Figur 11. Andel tjejer och killar som blivit utsatta för "verbala" sexualiserade trakasserier online de senaste sex månaderna. Procent.

Ovanstående tre figurer, med totalt fjorton olika frågor, visar att både tjejer och killar blir utsatta för sexualiserade former av utsatthet online, men att tjejer blir det i mycket högre omfattning än killar.

Vi följde upp en av de fjorton frågorna särskilt för att visa att risken för trakasserier online börjar tidigt för många elever.

Hur gammal var du när du fick en dickpic första gången?

Den vanligaste sexualiserade kränkningen för tjejer online var att bli kallad för hora, fitta eller andra könsord. Den näst vanligaste var att få en dickpic skickad till sig, mot sin vilja. Det var drygt hälften av tjejerna som fått en dickpic det senaste halvåret, jämför med sex procent av killarna.

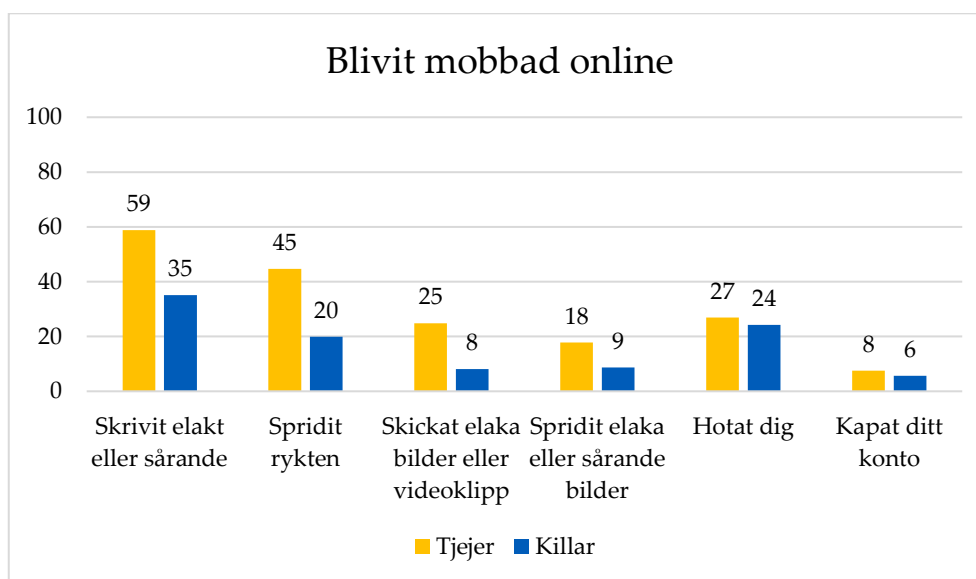
De som svarade att de fått en dickpic senaste halvåret fick följdfrågan: Hur gammal var du när du fick en dickpic första gången? Av de tjejer som fått en eller flera dickpics under det senaste halvåret hade var tredje tjej (trettio procent) fått sin första dickpic när hon var tolv år eller yngre. Siffran är dock sannolikt högre eftersom många svarade att de inte mindes hur gamla de var. En av tjejerna var bara sju år när hon fick en dickpic första gången.

Det var många killar som inte svarade på just den här frågan om ålder och det var inte heller så vanligt att de blivit utsatta för det. Av de som svarade på frågan var det ett par killar som svarade att de fått en dickpic när de var tolv år eller yngre.

Utsatthet på nätet som inte är sexualiserad (mobbing online)

Eleverna fick sex frågor som handlar om utsatthet för kränkande beteende (mobbing) på nätet, sociala medier, sms eller när de spelar spel online, under de senaste sex månaderna. Frågorna förtydligades med att det gällde utsatthet på nätet som inte var sexualiserad. Figur 12 visar andelen som svarat att de blivit utsatta en eller flera gånger.

Figur 12. Andel tjejer och killar som blivit utsatta för mobbing online en eller flera gånger de senaste sex månaderna. Procent.

Figur 12 visar att även trakasserier online som inte är sexualiserade är vanliga bland elever i årskurs nio. Tjejer och killar har blivit hotade och fått sina konton kapade i syfte att vara elaka eller såra dem i ungefär lika stor omfattning²⁴.

Vad gäller de övriga fyra frågorna visar de att tjejer är signifikant mer utsatta än killar. Sex av tio tjejer och drygt en tredjedel av alla killar har blivit utsatta för att någon har skrivit något elakt eller sårande till eller om dem. Nästan hälften av tjejerna och var femte kille har råkat ut för att någon har spridit rykten eller skvallrat om dem på ett elakt eller sårande sätt. Var fjärde tjej har råkat ut för att någon har skickat bilder eller videoklipp till de som varit elaka eller sårande och var femte utsattes för att någon har laddat upp/spridit bilder eller videoklipp som varit elaka eller sårande riktade mot dem.

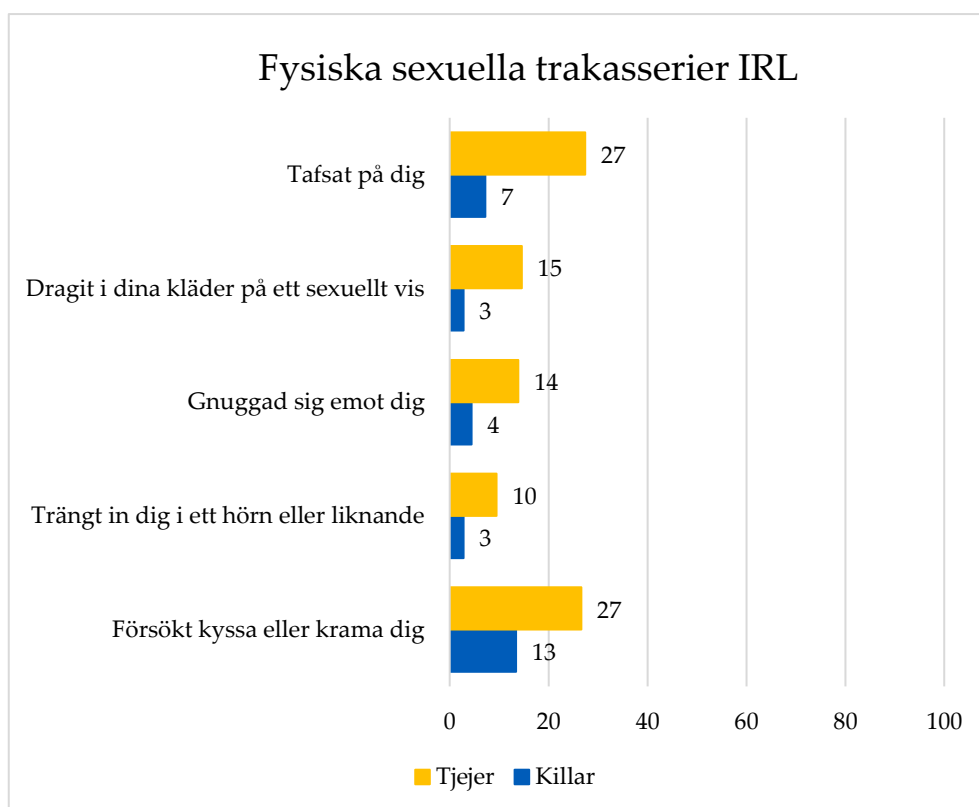
²⁴ p= 0.296 respektive 0.232

Utsatta för sexuella trakasserier IRL

Eleverna svarade på sammanlagt tolv frågor om sexuella trakasserier som skett IRL under de senaste sex månaderna. De fick information om att dessa beteenden räknas som ovälkomna även om de inte sagt något eller protesterat högt. De tolv frågorna är indelade i fem frågor om fysiska sexuella trakasserier och sju frågor om verbala/icke-verbala sexuella trakasserier.

Figur 13 visar andelen tjejer och killar som svarat att de varit utsatta för fysiska sexuella trakasserier en, några eller flera gånger under det senaste halvåret.

Figur 13. Andel tjejer och killar som svarat att de blivit utsatta för fysiska former av sexuella trakasserier en gång eller oftare under det senaste halvåret. Procent.

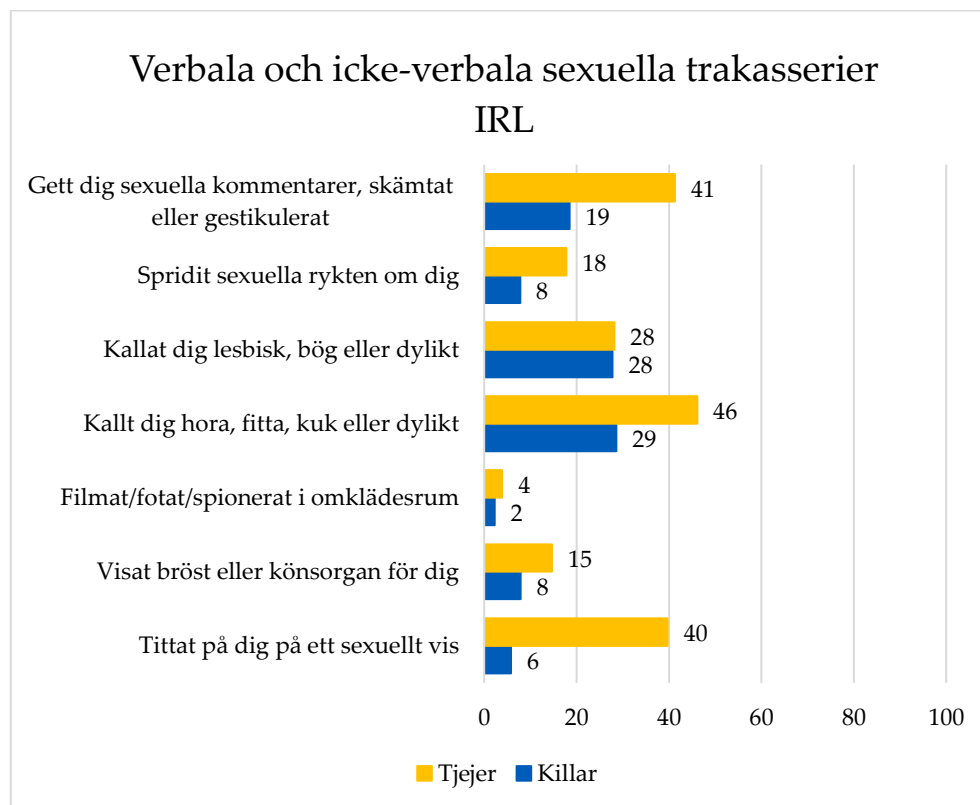
Figuren visar att drygt var fjärde tjej har det senaste halvåret blivit tafsad på jämfört med 7 procent av killarna. Drygt var fjärde tjej har blivit utsatt för att någon försökt kyssa eller krama dem mot deras vilja, jämfört med 13 procent av killarna.

Även om både tjejer och killar svarade att de har blivit utsatta för fysiska sexuella trakasserier under det senaste halvåret är det mycket vanligare att tjejer blivit det.

Figur 14 visar att tjejer är mer utsatta för verbala och icke-verbala sexuella trakasserier IRL jämfört med killar. Nästan hälften av tjejerna har blivit kallade könsord jämför med knappt var tredje kille, dubbelt så många tjejer som killar har fått oönskade sexuella kommentarer och nästan sju gånger fler tjejer än killar har blivit tittade på, på ett sexuellt vis mot deras vilja.

Det enda undantaget är de homofoba sexuella trakasserierna, där drygt var fjärde kille och var fjärde tjej har blivit utsatta en eller flera gånger det senaste halvåret²⁵.

Figur 14. Andel tjejer och killar som svarat att de blivit utsatta för verbala och/eller icke-verbala former av sexuella trakasserier en eller flera gånger det senaste halvåret. Procent.

²⁵ p=0.884

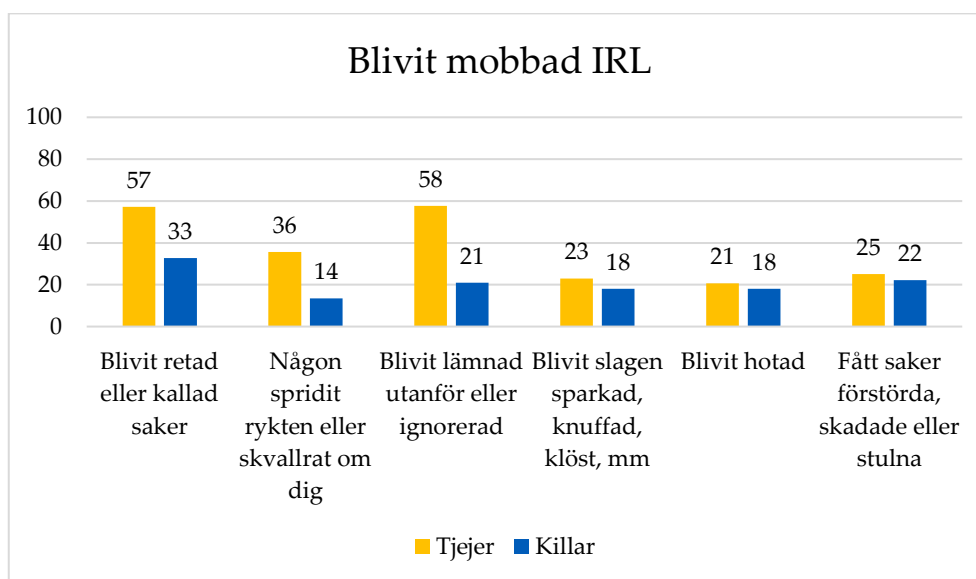
Kränkande behandling (mobbing) IRL

Eleverna fick sex specifika frågor som visar utsatthet för kränkande behandling (mobbing) IRL en eller flera gånger de senaste sex månaderna.

Figur 15 visar andel tjejer och killar som uppger att de blivit utsatta för dessa olika former av kränkande behandling (mobbad) IRL.

Figur 15. Andel tjejer och killar som svarat att de blivit utsatta för kränkande behandling (mobbad) en gång eller oftare under de senaste sex månaderna.

Procent.

Drygt hälften av tjejerna har blivit retade eller kallade saker som de tyckte var elakt och/eller sårande jämfört med var tredje kille. Drygt var tredje tjej har varit med om att någon spridit rygten eller skvallrat om dem på ett sätt som var elakt och/eller sårande jämfört med var sjunde kille. Drygt hälften av tjejerna har upplevt att de har blivit lämnade utanför en grupp eller ignorerade på ett sätt som de upplevde som elakt och/eller sårande, jämfört med var femte kille. En något högre andel av tjejerna har blivit slagna, sparkade, knuffade, klösta, skurna, dragna i håret eller kraftigt skakade av någon/några jämfört med killar.

Det är signifikant skillnad på utsatthet för mobbing IRL mellan tjejer och killar för alla frågorna som ställdes utom de två sista. Var femte elev har blivit hotad och ungefär var fjärde elev har fått saker förstörda, skadade eller stulna, en eller flera gånger under det senaste halvåret.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Det finns en form av våld som kallas hedersvåld och som till en viss del skiljer sig från andra former av våld. Det finns alltid en risk att stigmatisera vissa grupper när problem med hedersvåld lyfts fram, men samtidigt är det viktigt att synliggöra normer kring makt och sexualitet som gör att vissa människor inte ges samma möjligheter att ha kontroll över sitt eget liv som andra. Hedersrelaterat våld och förtryck och de normer som förväntas upprätthållas kan drabba både tjejer och killar.

I regeringens proposition om ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet (2019:20/131, sid 122) finns en definition av hedersrelaterat våld och förtryck.

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck är numera tydligt etablerat och kan generellt beskrivas som kopplat till s.k. hedersnormer, vilka bygger på starka patriarkala och heteronormativa föreställningar. Kännetecknande är att individens intresse anses vara underordnat familjens, att individens handlingar anses påverka hela familjens anseende och att individens sexualitet är hela familjens angelägenhet. Till normerna hör bl.a. uppfattningen att familjens eller släktens rykte och anseende är avhängigt kvinnliga familjemedlemmars kyskhet och oskuld samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till dessa ideal. Tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning är olika uttryck för det hedersrelaterade våldet och förtrycket.

Att en så stor andel av tjejerna i årskurs nio är utsatta för sexuella trakasserier (se figur 9–11, 13–14) visar att det finns starka normer kring kön, makt och sexualitet för alla grupper av tjejer och killar i Sverige, inte bara för de som lever i en hederskontext. Men det finns vissa former av våld och trakasserier som kan lyftas fram, för att inte osynliggöra att vissa tjejer och killar lever i ett sammanhang som ytterligare försvårar kontrollen över sina egna liv.

Vi ställde fem frågor som kan belysa utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Eleverna kunde svara 'ja', 'nej' och 'vet ej' på frågorna.

Det var fem procent av tjejerna och tre procent av killarna som svarade att de inte får ha en flickvän/pojkvän om de vill. Sex procent av tjejerna och fyra procent av killarna uppgav att de behöver hålla koll på vad en familjemedlem eller annan släkting gör eller har för kompisar. De övriga tre frågorna som handlade om att de känner oro för att åka utomlands för

att deras familj ska tvinga dem till något, att de behöver hålla koll på en annan familjemedlems kläder och smink, eller att någon ber dem att straffa någon i familjen eller annan släkting var det få som uppgav (mellan 0 – 1.5 procent).

En analys av de fem frågorna sammantaget visar att 12 procent av tjejerna och 7 procent av killarna kan uppskattas leva i någon form av hederskontext. En del av dessa elever har föräldrar som båda är födda utomlands (37 procent av tjejerna och 19 procent av killarna) medan några tjejer och killar i hederskontext har föräldrar som båda är födda i Sverige (8 respektive 5 procent).

Våld i ungas parrelationer

Vi ställde frågor om eleverna har haft någon flickvän/pojkvän/partner eller annan romantisk/sexuell relation som varat längre än en vecka sedan de började i årskurs sju. Det kan vara en romantisk och/eller sexuell relation eller någon de har sextat²⁶ med.

Bland tjejerna var det 49 procent som svarade att de haft en sådan relation och 45 procent av killarna. Relationen var oftast med någon av motsatt kön, enbart några få svarade att de haft en sådan relation med någon av samma kön eller 'annan'.

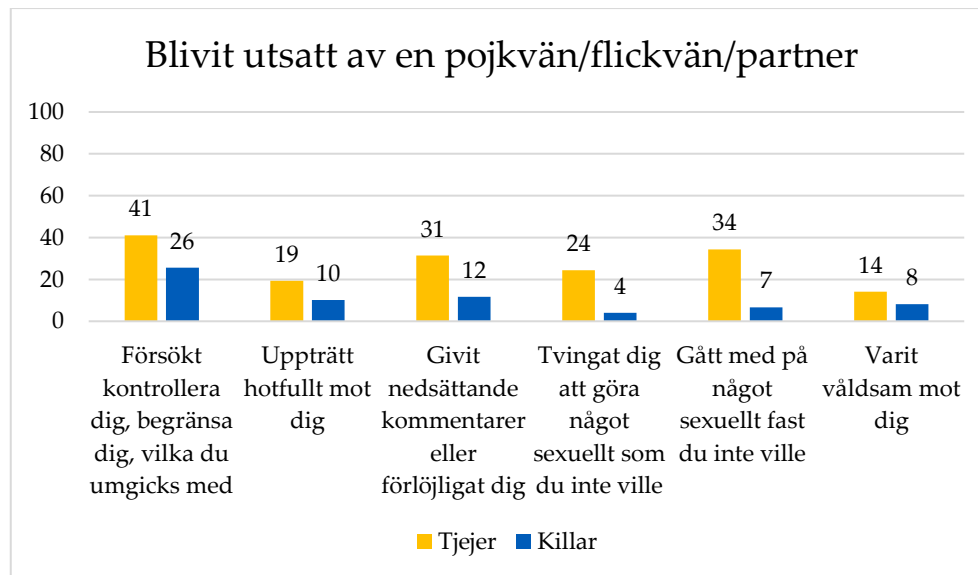
De som svarade att de haft en sådan relation någon gång sedan årskurs sju fick följdfrågor som handlade om den personen gjort något mot dem IRL, via sms, sociala medier eller liknande. Figur 16 visar hur stor andel av de som har haft en flickvän/pojkvän/partner som blivit utsatt för ett kontrollerande beteende, kränkningar, hot, sexuellt våld och fysiskt våld. Figuren visar att det förekommer i hög grad i parrelationer redan i unga år.

För både killar och tjejer var det vanligaste att en partner försökt kontrollera eller begränsa var de varit eller vilka de umgåtts med. Även om både tjejer och killar har blivit utsatta av en partner de har varit tillsammans med är det en högre andel av tjejerna som blivit det. Var femte tjej uppger att en pojkvän/partner har uppträtt hotfullt mot dem och var

²⁶ Sexting är ett ord skapat från orden sex och sms, dvs att skicka eller ta emot explicita sexuella meddelanden, bilder, filmer mm. Sexting kan vara ett ömsesidigt sätt att upprätthålla en sexuell relation, ett beteende som ökat i och med ökad användning av digitala medier. Det kan vara positivt för de inblandade, men ökar samtidigt risken för utsatthet om någon senare väljer att använda innehållet för att skada den andra.

tredje tjej att en pojkvän/partner tilltalat dem med nedsättande kommentarer eller förlöjligat dem.

Figur 16. Andel tjejer och killar som blivit utsatta för kontrollerande och våldsamt beteende en gång eller oftare av sin pojkvän/flickvän/partner, sedan de gick i sjuan. Procent.

Var fjärde tjej har blivit tvingad av en pojkvän/partner att göra något sexuellt med dem och var tredje tjej har gått med på något sexuellt, fast de inte ville. På frågan om en flickvän/pojkvän/partner varit våldsam mot dem svarade 14 procent av tjejerna och åtta procent av killarna att de varit utsatta för det.

Att utsätta andra för våld och trakasserier i olika former

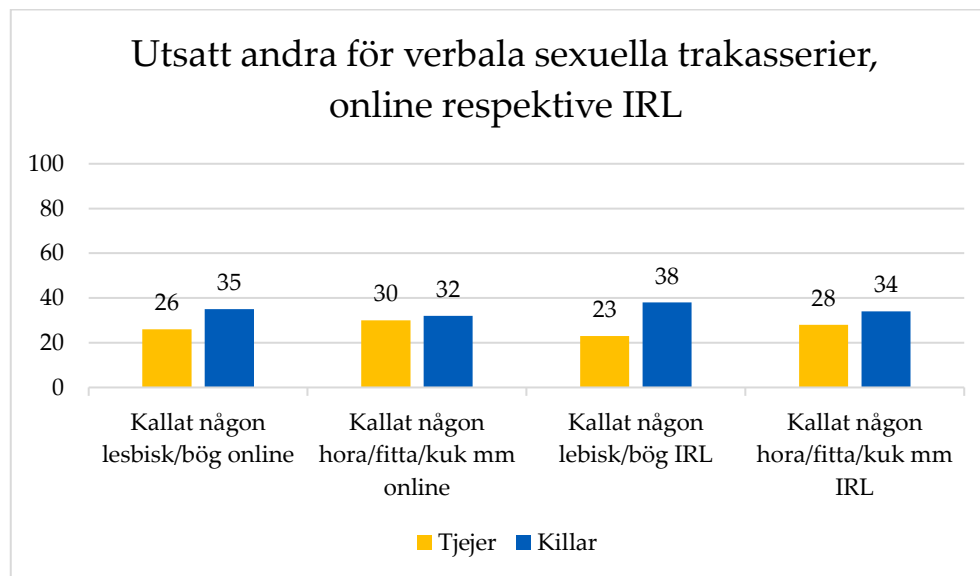
När det gäller de fyra former av våld som handlar om utsatthet online och utsatthet IRL fick eleverna samma frågor, men i stället för egen utsatthet fick de svara på om de utsatt någon annan.

Vi var medvetna om att det kunde bli en underrapportering, men vi hade inte förväntat oss att det skulle vara så få som uppgav att de utsatt någon annan. Skillnaderna i rapportering mellan de som blivit utsatta och de som utsatt någon annan är störst för de sexualiserade formerna.

De flesta av frågorna om de sexualiserade formerna som handlar om vad eleverna har gjort mot någon annan gav så låga frekvenser att det är svårt att göra några statistiska analyser.

Det var bara de två frågorna om de kallat någon för hora, fitta, kuk respektive lesbisk eller bög som eleverna enligt egen utsago utsatte andra för i någon högre omfattning. För övrigt var det mellan 0.2 – 5.3 procent av eleverna som svarade att de utsatt andra för sexualiserade former av trakasserier online och mellan 0.2 – 8.3 procent som utsatt någon annan IRL. Figur 17 visar hur många som utsatt andra för sexualiserade former av verbala trakasserier, online och IRL.

Figur 17. Andel tjejer och killar som svarat att de utsatt andra för verbala sexuella trakasserier, online respektive IRL, under de senaste sex månaderna. Procent.

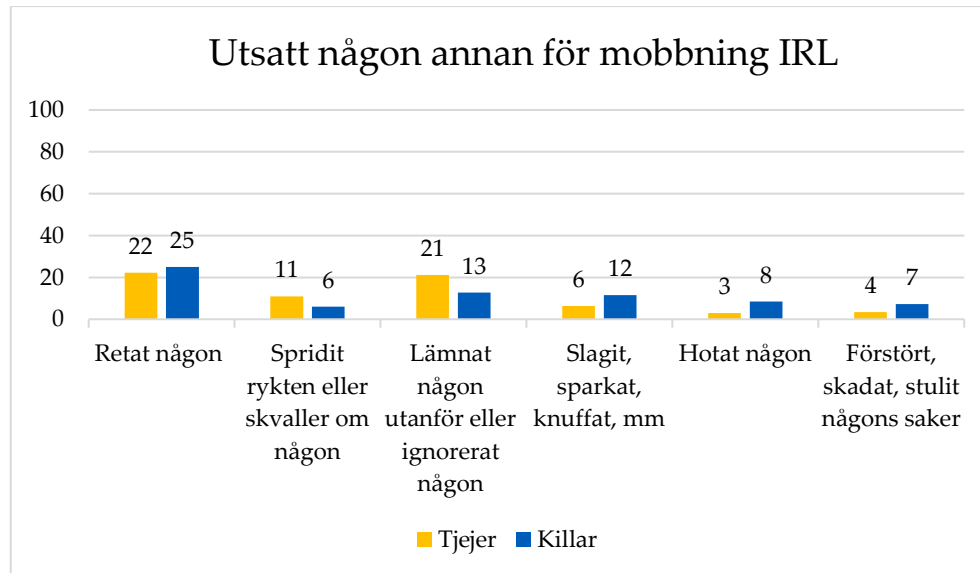
Figur 17 visar att ungefär var tredje kille har utsatt någon annan för verbala sexuella trakasserier, online och/eller IRL, de senaste sex månaderna. Det finns ingen signifikant skillnad mellan tjejer och killar på frågan om de har kallat någon för hora/fitta/kuk eller liknande online²⁷. I övrigt var det ungefär var fjärde tjej som utsatt någon för verbala sexuella trakasserier.

Det är inte fler elever som är utsatta för kränkande beteende (mobbing) jämfört med de sexualiserade formerna, men det verkar vara lättare att rapportera att man utsatt någon för mobbing än för sexuella trakasserier, särskilt de som sker IRL.

²⁷ p=0.375

Figur 18 visar hur eleverna har svarat på frågorna om de har mobbat någon IRL under de senaste sex månaderna.

Figur 18. Andel tjejer och killar som svarat att de en eller flera gånger har utsatt någon annan för kränkande beteende (mobbing) under de senaste sex månaderna. Procent.

Figur 18 visar att knappt var fjärde elev svarade att de har retat eller kallat någon för saker på ett elakt eller sårande sätt, en eller flera gånger det senaste halvåret²⁸. Tjejer svarade i högre grad än killar att de spridit rykten eller skvaller om någon samt att de lämnat någon utanför eller ignorerat någon på ett elakt eller sårande sätt. Även om tjejer har varit våldsamma mot någon (slagit, sparkat, knuffat, klöst, skurit någon, dragit någon i håret eller skakat någon kraftigt), hotat någon eller förstört, skadat eller stulit någon annans saker, har killar gjort det i signifikant högre grad.

Av vem/vilka har eleverna blivit utsatta för trakasserier?

För att öka kunskapen om vem eller vilka som eleverna blivit utsatta av fick de följdfrågor om det. Efter varje av de fyra formerna av utsatthet (sexuella trakasserier och mobbning, online respektive IRL) fick de svara på frågan av vem eller vilka de blivit utsatta. De fick tretton olika alternativ

²⁸ p=0.265

och de kunde välja ett eller flera av dem²⁹. Det är ett tydligt mönster som framträder när det gäller av vem eller vilka de blir utsatta, även om det finns några undantag. Tabell 1 visar de fyra vanligaste svaren för tjejer respektive killar, för de fyra formerna.

Tabell 1. Fördelningen av de fyra vanligaste svaren på frågan av vem eller vilka eleverna har blivit utsatta av, för respektive form av trakasseri. Procent.

	Sexuella trakasserier online	Sexuella trakasserier IRL	Mobbning online	Mobbning IRL
Tjejer				
Kille/killar på din skola	27	32	20	32
Okänd kille	59	29	26	14
Kille/killar från en annan skola	24	20		
Tjej/tjejer på skolan			28	46
Tjej/tjejer från en annan skola				14
Okänd vuxen	21	15		
Vet ej			31	
Killar				
Kille/killar på din skola	37	30	27	45
Kille från en annan skola	12		14	11
Okänd kille		7	19	14
Tjej/tjejer på skolan	13	13		11
Tjej/tjejer från en annan skola		8		
Vet ej	30		40	

Tabell 1 visar att tjejer som blir utsatta för sexuella trakasserier online och IRL i första hand blir utsatta av killar, kända eller okända. Tjejer som svarat att de blivit mobbade en eller flera gånger, har i första hand blivit det av andra tjejer på skolan, men även i hög grad av killar på skolan. Tjejerna har också i högre utsträckning än killarna svarat att de blivit utsatta för sexuella trakasserier, online och IRL, av okänd vuxen.

²⁹ En kille/killar på din skola; En tjej/tjejer på din skola; En kille/killar från en annan skola; En tjej/tjejer från en annan skola; Okänd kille/killar; Okänd Tjej/tjejer, Din pojkvän; Din flickvän; En vuxen/vuxna i skolan; En vuxen hemma, syskon eller annan släkting/släktingar; Okänd vuxen/vuxna; Vet ej; Annan

Killarna har inte blivit utsatta för någon av de fyra formerna av trakasserier i lika hög grad som tjejerna, men de som har blivit det har oftast först och främst blivit utsatta av andra killar på den egna skolan.

Tabellen synliggör också en annan typ av problem när det gäller det som sker online jämfört med IRL. Möjligheten till anonymitet gör att det är svårt att vet av vem de är utsatta. Två av tre tjejer som blivit utsatta för sexuella trakasserier online har blivit det av en okänd kille och var femte tjej av en okänd vuxen. Var tredje kille som har blivit utsatta för sexuella trakasserier online svarade att de inte vet av vem de blivit utsatta. Att inte veta av vem man blir utsatt skapar en osäkerhet och otrygghet på ett annat sätt än att bli utsatt av någon man vet vem det är.

Även om inte alla enskilda former av trakasserier sker i skolan, visar det att skolan är en viktig arena att uppmärksamma när det gäller utsatthet för trakasserier och också som arena för förebyggande åtgärder.

Är självrapporterad ohälsa högre bland de som rapporterar utsatthet för våld och trakasserier?

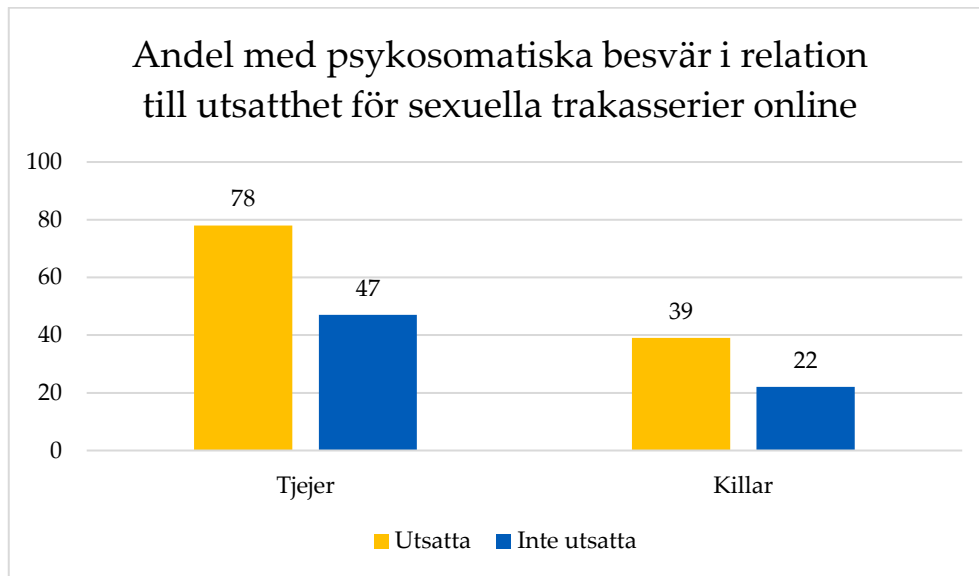
Psykosomatiska symtom och utsatthet

Även om vi inte kan uttala oss om orsakssamband kan vi visa om de som rapporterar att de varit utsatta för olika former av trakasserier också rapporterar att de har mer ohälsa. Figur 19 visar hur många som rapporterar en hög grad av psykosomatiska besvär (två eller fler besvär mer än en gång i veckan) bland de som har blivit utsatta för sexuella trakasserier online jämfört med de som inte har blivit utsatta. Måttet på psykosomatiska symtom är samma som Folkhälsomyndigheten använder i sina rapporter om skolbarns hälsovanor (HBSC)³⁰.

Figuren visar att de tjejer och killar som blivit utsatta för sexuella trakasserier online också rapporterar mer psykosomatiska besvär. Av de tjejer som inte varit utsatta sexuella trakasserier online är det ungefär hälften som rapporterar psykosomatiska besvär jämfört med nästan åtta av tio tjejer som varit utsatta. Det är nästan dubbelt så stor andel killar som rapporterar psykosomatiska symtom om de varit utsatta för sexuella trakasserier online, jämfört med de som inte varit utsatta.

³⁰ Folkhälsomyndigheten (2023)

Figur 19. Andel tjejer och killar som uppger en hög grad av psykosomatiska besvär bland de som varit utsatta för sexuella trakasserier online jämfört med de som inte blivit utsatta. Procent.

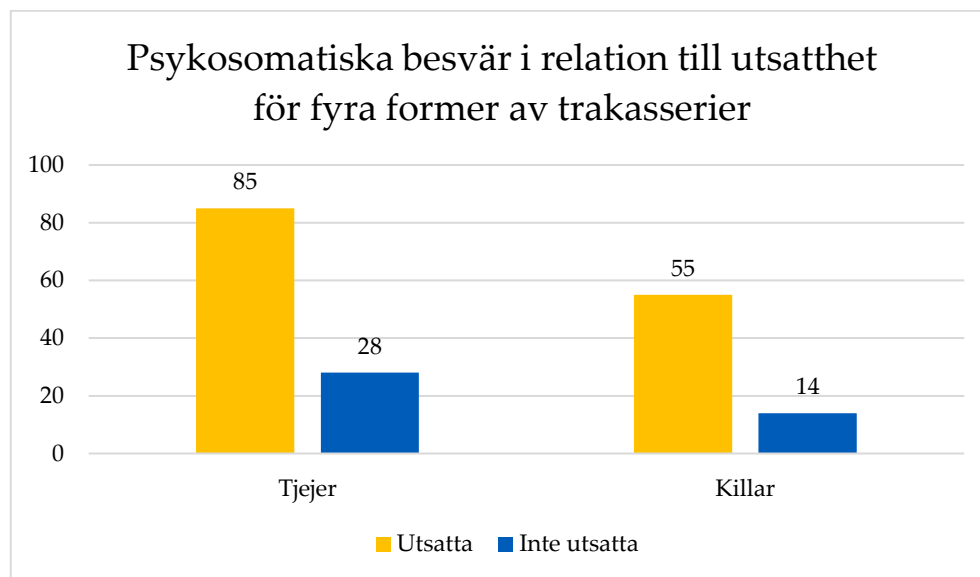
Det är samma mönster för de andra tre formerna av trakasserier som redovisas här i rapporten. De elever som rapporterar att de varit utsatta för någon form av trakasserier rapporterar också att de har psykosomatiska besvär i signifikant högre grad än de som inte varit utsatta.

Det är dessvärre ovanligt att bara vara utsatt för en form av trakasseri. De allra flesta rapporterar att de varit utsatta för två, tre och till och med alla fyra formerna av trakasserier som vi redovisar i rapporten. Det är nästan hälften av alla tjejer (47 procent) och var femte kille (20 procent) som varit utsatta för alla fyra formerna av trakasserier det senaste halvåret. Det är bara 11 procent av tjejerna och 26 procent av killarna som inte varit utsatta för någon av de fyra formerna.

Figur 20 visar skillnaderna i självrapporterade psykosomatiska besvär mellan de som inte varit utsatta för någon form av våld och trakasserier det senaste halvåret och de som varit utsatta för alla fyra former.

Figuren visar att det är tre gånger vanligare för tjejer att uppge psykosomatiska besvär bland de som blivit utsatta för fyra former av trakasserier jämfört med de som inte blivit utsatta. För killarna är det fyra gånger vanligare bland de som är utsatta.

Figur 20. Andel tjejer och killar som uppger en hög grad av psykosomatiska symtom bland de som varit utsatta för fyra former av trakasserier jämfört med de som inte blivit utsatta. Procent.

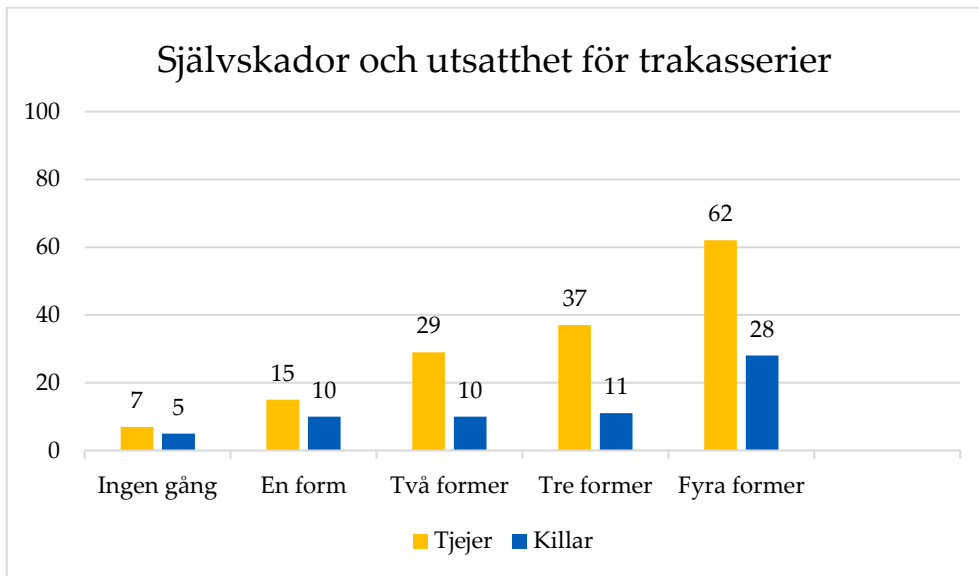

Självskadebeteende och utsatthet

Figur 4 visar att 41 procent av tjejerna och 11 procent av killarna svarade att de har skadat sig själva en eller flera gånger det senaste halvåret. Även om det kan finnas många olika förklaringar till att ungdomar har ett självskadebeteende visar en analys att ju fler former av våld och trakasserier en elev är utsatt för, desto större sannolikhet att han eller hon också rapporterar att de har skadat sig själva.

Figur 21 visar att det finns en tydlig ökning av de som rapporterar att de har skadat sig själva i relation till antalet av de fyra formerna av trakasserier. Vi vet att ungdomar kan vara utsatta för många fler former av våld och trakasserier än de fyra former som redovisas här, t.ex. hedersrelaterat våld och våld av en pojkvän eller flickvän. Men figuren visar ändå att sannolikheten att elever rapporterar att de har skadat sig själva ökar bland de som uppger att det varit utsatta för flera olika former av trakasserier. Sambandet tycks vara tydligare bland tjejer än bland killar, men det kan eventuellt förklaras av en lägre frekvens bland killarna.

Figur 21. Andel tjejer och killar som svarat att de har skadat sig själva en eller flera gånger det senaste halvåret i relation till fyra olika former av trakasserier. Procent.

Vi har valt att visa skillnader i utsatthet i relation till psykosomatiska besvär och självsckador. Preliminära analyser visar att det är samma mönster för andra former av psykisk ohälsa såsom depressiva symtom och ångestsymtom, men de redovisas inte i detalj här.

I en diskussion om vilken betydelse som våld och trakasserier kan ha för barns och ungdomars psykiska hälsa är det viktigt att också inkludera andra former av våld som unga kan bli utsatta för, t ex fysiskt våld och hot, partnervåld, hedersvåld, sexuella övergrepp, våldtäkt, mm. Det är olika former av våld som inte ingår i de fyra former vi har lyft fram i relation till psykosomatiska symtom och självsckadebeteende i figurerna ovan.

Det är också viktigt att komma ihåg att den indelning av eleverna som benämns som de som har psykosomatiska besvär jämfört med de som inte har det inte är absolut. Att ha minst två symtom minst en gång i veckan är ett problem, men det betyder att det kan finnas elever i den andra gruppen som har allvarliga symtom, men mer sällan än en gång i veckan.

Antal timmar på sociala medier och spel online (gaming)

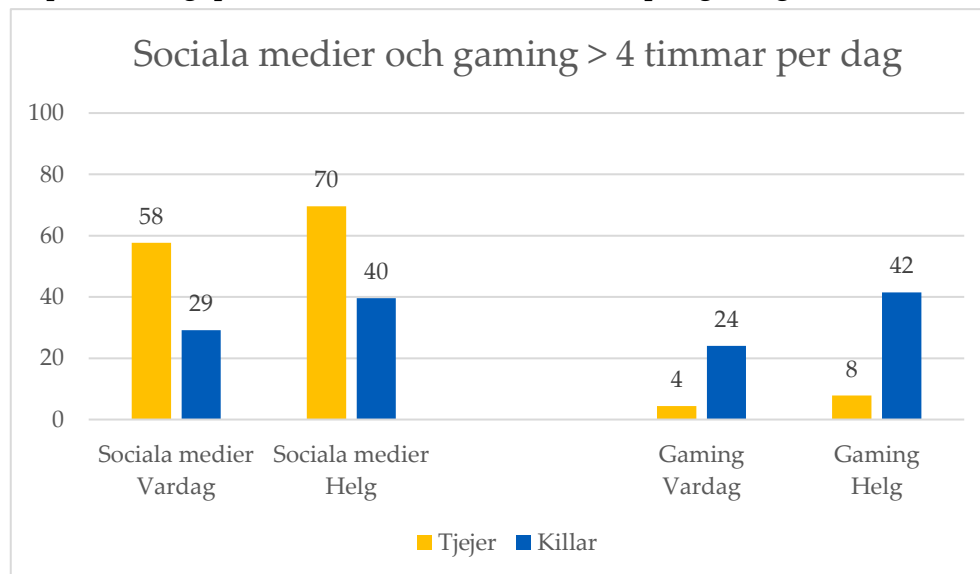
Eftersom många ungdomar idag använder en stor del av sin tid på sociala medier ställde vi frågor om hur många timmar per dag, på vardagar

respektive helger, som de använder till detta. Det var ett fåtal av tjejerna och killarna som svarade att de aldrig använder sociala medier (en respektive fyra procent). Det var också ett fåtal som svarade att de inte använder sociala medier varje dag (tjejer två procent, killar fem procent).

När det gäller gaming var det många som svarade att de aldrig spelar online-spel, men det är stora skillnader mellan tjejer och killar. Knappt två av tre tjejer svarade att de aldrig spelar spel online (58 procent) jämfört med var nionde kille (11 procent).

Figur 22 visar hur stor andel av tjejerna och killande som svarade att de använder sociala medier respektive spelar online-spel mer än fyra timmar per dag.

Figur 22. Andel tjejer och killar lägger ner mer än fyra timmar per dag (vardag respektive helg) på sociala medier och/eller online-spel (gaming). Procent.

Figuren visar att det är stor skillnad mellan tjejer och killar när det gäller hur mycket tid de lägger ner på sociala medier respektive gaming. Det är generellt en hög andel elever som använder sociala medier mer än fyra timmar per dag jämfört med tid för gaming, men det är nästan dubbel så många tjejer som killar som gör det. Var femte tjej (21 procent) och åtta procent av killarna svarade att de använder sociala medier mer än sju timmar på vardagar.

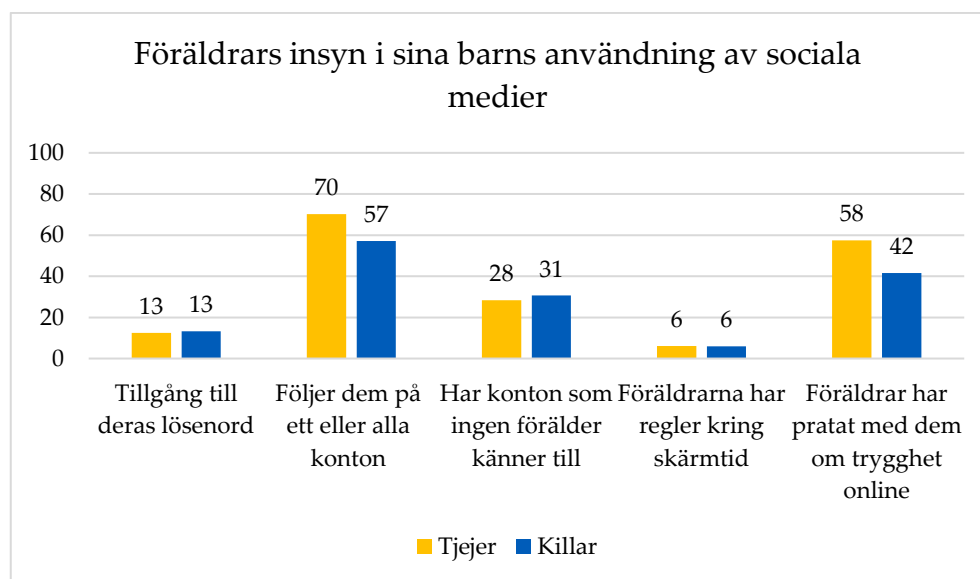
Det är få tjejer som spelar spel online mer än fyra timmar per dag, medan var fjärde kille gör det på vardagar och 42 procent på helger. Fem procent av killarna spelar online-spel mer än sju timmar på vardagar och 16 procent gör det på helger.

Föräldrars insyn i ungdomarnas användning av sociala medier och online-spel

För att få veta lite mer om föräldrars insyn i ungdomarnas användning av sociala medier och online-spel ställde vi några frågor om föräldrars regler kring skärmtid mm. Svartalternativen var 'stämmer bra', 'stämmer varken bra eller dåligt', 'stämmer dåligt' och dessutom fick de möjlighet att fylla i 'inte nu, men när jag var yngre'.

Figur 23 visar hur stor andel av elever som svarade 'stämmer bra' på frågorna om föräldrars insyn i sina barns användning av sociala medier och online-spel. Det är många som har föräldrar som följer dem på sociala medier, men var tredje elev svarade att de har konton som inte föräldrarna känner till.

Figur 23. Andel tjejer och killar som svarat 'stämmer bra' på frågor om föräldrars insyn i sina barns användning av sociala medier och online-spel. Procent.

Det är få elever som har regler hemma vad gäller skärmtid, men hälften av eleverna har föräldrar som har pratat med dem om trygghet online, något högre andel bland tjejer jämfört med killar.

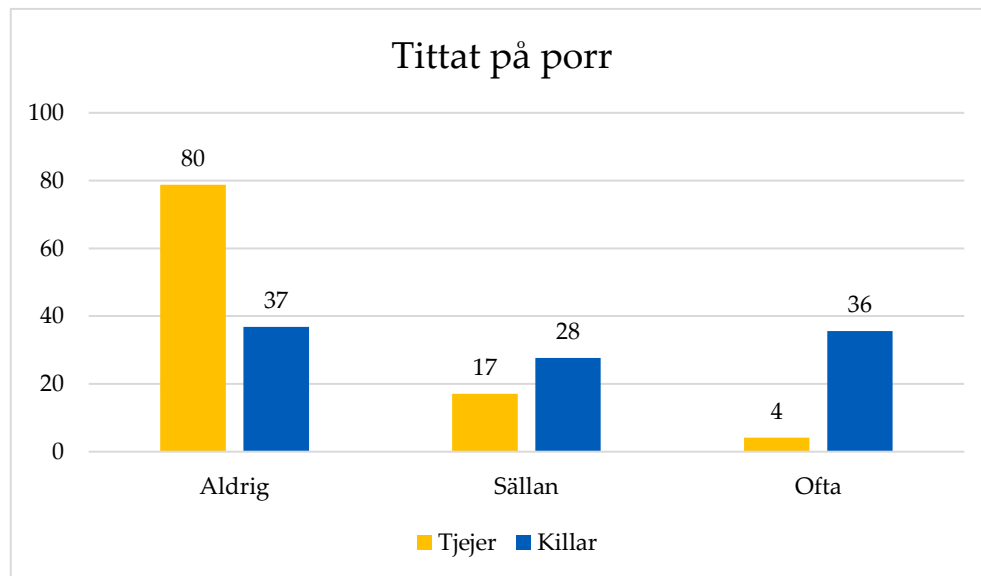
På frågan där de kunde svara 'inte nu, men när jag var yngre' var det var tredje elev (tjejer 36 procent, killar 32 procent) som svarade att deras föräldrar hade tillgång till deras lösenord när de var yngre. Det var få elever som svarade att föräldrarna följde dem på sociala medier när de var yngre (4,5 procent). Var femte elev hade regler kring sin skärmtid tidigare och 12 procent av tjejerna och 17 procent av killarna svarade att en eller

båda av deras föräldrar hade pratat med dem om trygghet online när de var yngre, men inte nu.

Porrkonsumtion

En del av riskerna med att tillbringa en stor del av sin tid på sociala medier och att vara online handlar om vad som faktiskt sker där. En del av tiden används till att söka information och göra skolarbete, medan andra aktiviteter är mer problematiska. En aktivitet som har börjat uppmärksammas som riskfylld för ungdomar är en omfattande och tidig konsumtion av porr.

Figur 24. Andel tjejer och killar som aldrig, sällan respektive ofta tittat på porr de senaste sex månaderna. Procent

Den porr som ungdomar tittar på idag är lättillgänglig, är mer våldsam och skapar problem på ett sätt som skiljer sig från för några decennier sedan³¹.

Vi ställde frågan hur ofta de har tittat på porr de senaste sex månaderna. Det är sju svarsalternativ och svaren har delats in i tre grupper. I gruppen 'ofta' ingår de som svarat att de tittat på porr en gång i veckan eller oftare.

Figur 24 visar att det är stora skillnader i porrkonsumtion mellan tjejer och killar. Det är drygt var tredje kille som har konsumerat porr en gång i

³¹ Barnombudsmannen (2020)

veckan eller oftare de senaste sex månaderna, jämfört med fyra procent av tjejerna.

Fyra av fem tjejer tittar aldrig på porr, jämfört med drygt var tredje kille. En ytterligare analys visar att det var åtta procent av killarna som svarade att de har tittat på porr varje dag de senaste sex månaderna.

En följdfråga var hur gamla de var när de tittade på porr första gången. Av de som svarade att de någon gång tittat på porr (124 tjejer och 364 killar) var det 44 procent av tjejerna som gjort det när de var 12 år eller yngre och 18 procent av tjejerna som inte mindes hur gamla de var första gången de tittat på porr. Av killarna var det ca 35 procent som gjort det när de var 12 år eller yngre och 26 procent som inte mindes hur gamla de var.

En kommentar från en tjej som tittat på porr första gången när hon var sju år var att hon tvingades till det. Vi utgår från att det är många av de som tittat på porr första gången som mycket unga inte har gjort det frivilligt eller på eget initiativ.

Fysisk aktivitet

En av de farhågor som lyfts när det gäller skärmtid är att barn och unga blir stillasittande, med de problem det kan medföra, men det tycks inte finnas några starka samband mellan skärmtid och fysisk aktivitet³². Det finns forskning som visar att fysisk aktivitet är bra för kognitiva funktioner och självförtroende hos barn och unga, medan betydelsen av fysisk aktivitet för ungdomars psykiska hälsa är mer osäker³³.

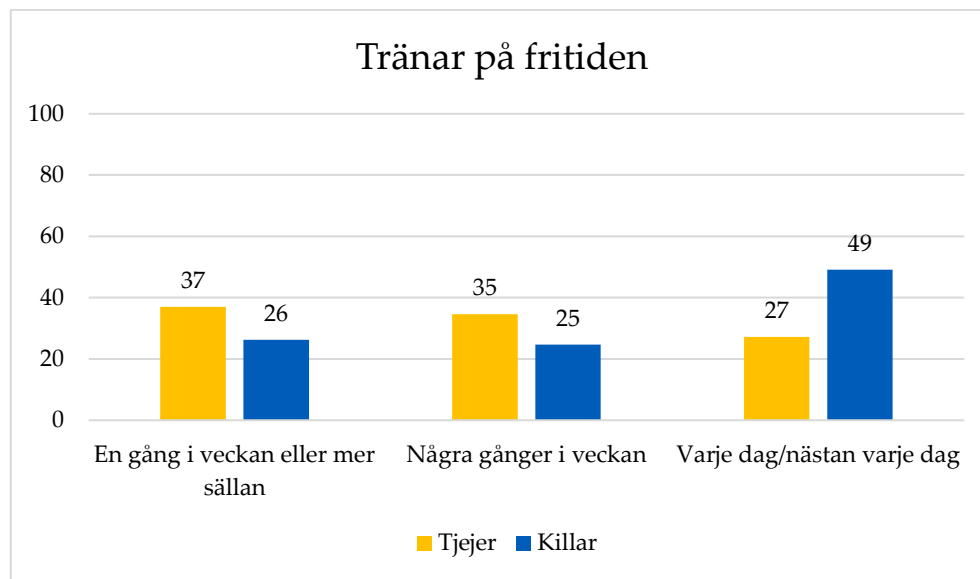
Vi ställde frågan hur ofta de brukar träna på sin fritid utanför skoltid så mycket att de blir andfådda och svettas.

Figur 25 visar att hälften av killarna tränar varje eller nästan varje dag jämfört med drygt en fjärdedel av tjejerna. Var tredje tjej och var fjärde kille tränar några gånger i veckan. Tio procent av tjejerna och fem procent av killarna svarade att de aldrig tränar på fritiden så att de blir svettiga.

³² Dahlgren et al. (2021)

³³ Lubans et al. (2016)

Figur 25. Andel tjejer och killar som svarat att de brukar träna så mycket på sin fritid utanför skoltid så att de blir andfådda eller svettas. Procent.

Skolfrånvaro

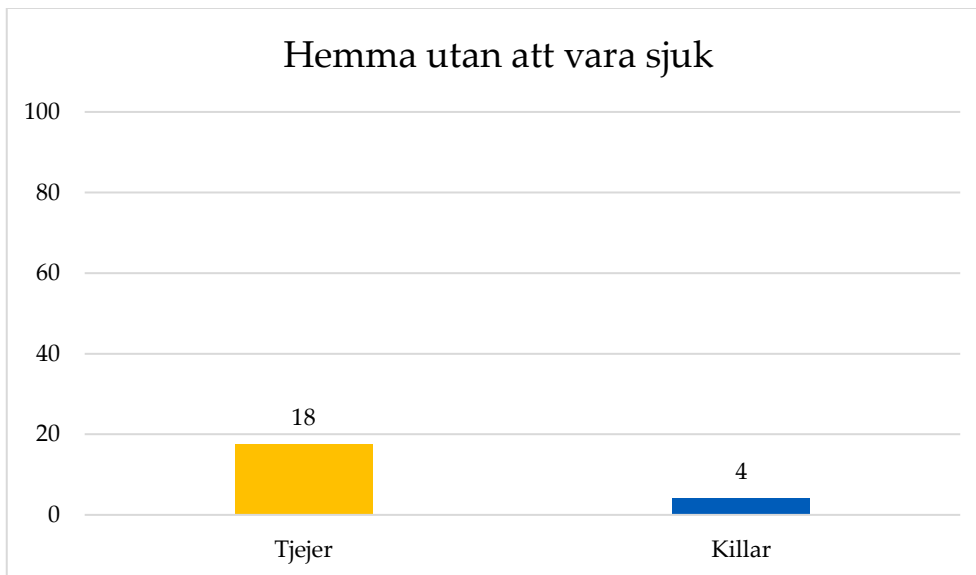
Att vara hemma från skolan utan att vara sjuk kan ha många olika förklaringar. Men oavsett om det beror på kronisk sjukdom, problem i skolmiljön, trakasserier eller annat kan det få negativa konsekvenser för betyg, framtidsmöjligheter, sociala relationer och hälsa³⁴. Vi ställde frågan hur ofta de har stannat hemma från skolan utan att vara sjuk under de senaste sex månaderna.

Figur 26 visar att nästan var femte tjej i årskurs nio varit hemma från skolan en dag i veckan eller oftare utan att vara sjuk.

Eftersom andelen killar som stannat hemma utan att vara sjuka är så låg är det svårt att göra några fördjupade analyser av relationer till andra faktorer.

³⁴ Allen et al (2018)

Figur 26. Andel tjejer och killar som svarat att de stannat hemma från skolan utan att vara sjuka en gång i veckan eller oftare under de senaste sex månaderna. Procent.

En analys av skillnader mellan gruppen tjejer som stannat hemma en gång i veckan eller oftare med övriga tjejer visar att de som stannat hemma i högre grad varit utsatta för våld och trakasserier. Av de tjejer som stannat hemma har 74 procent varit utsatta för fyra former av trakasserier, jämfört med 5 procent av de som inte stannat hemma.

Socialt stöd

Socialt stöd är viktigt för ungdomars välbefinnande och kan ges av t.ex. föräldrar/vårdnadshavare, lärare och vänner. Socialt stöd kan vara emotionellt, instrumentellt och informellt.³⁵

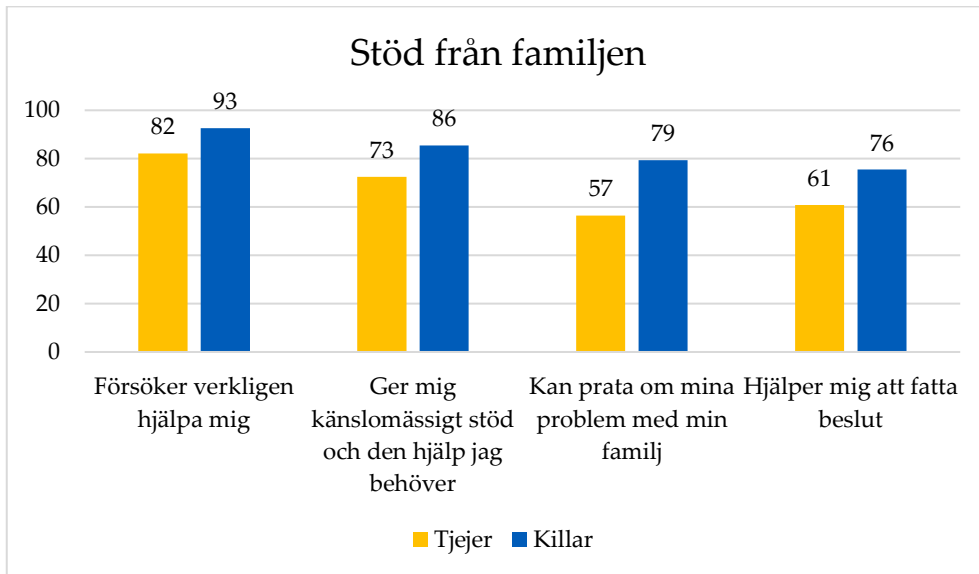
Vi ställde tolv frågor om socialt stöd, som framförallt fångar det emotionella stödet från familjen, vänner och lärare. En jämförelse mellan de olika källorna till stöd visar att det var fler elever som svarade att de alltid eller ofta upplever att de har stöd från familjen jämfört med stöd från vänner eller lärare. Figur 27 visar hur eleverna svarade på frågor om socialt stöd från familjen.

Flertalet elever upplever att familjen verkligen försöker hjälpa dem. Killarna svarade i signifikant högre grad än tjejerna att de får stöd från

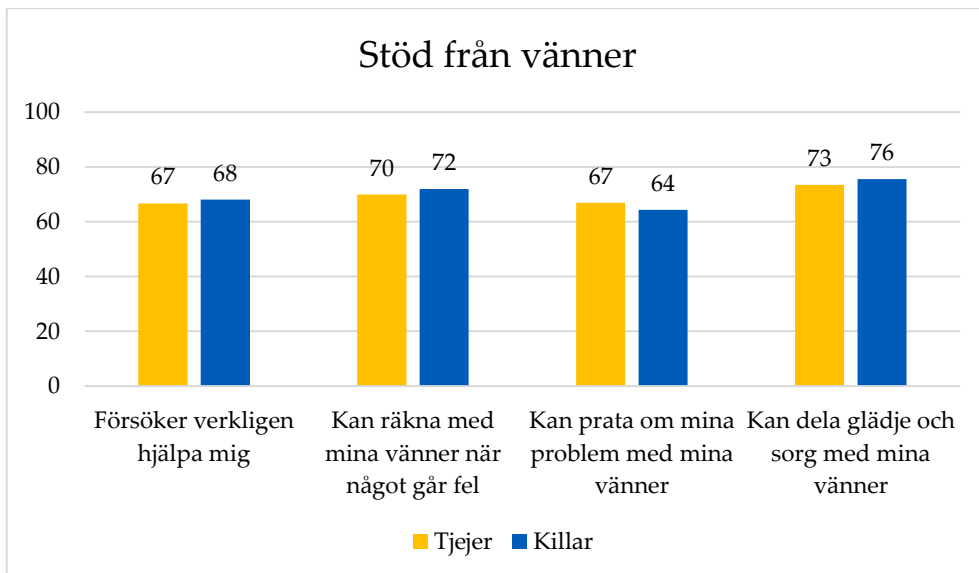
³⁵ Hombrados-Mendieta, et al. (2012).

familjen. När det gäller frågan om de kan prata om sina problem med sin familj var det fyra av fem killar som svarade att det ofta stämmer för dem jämfört med knappt två av tre tjejer.

Figur 27. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' har stöd från familjen. Procent.

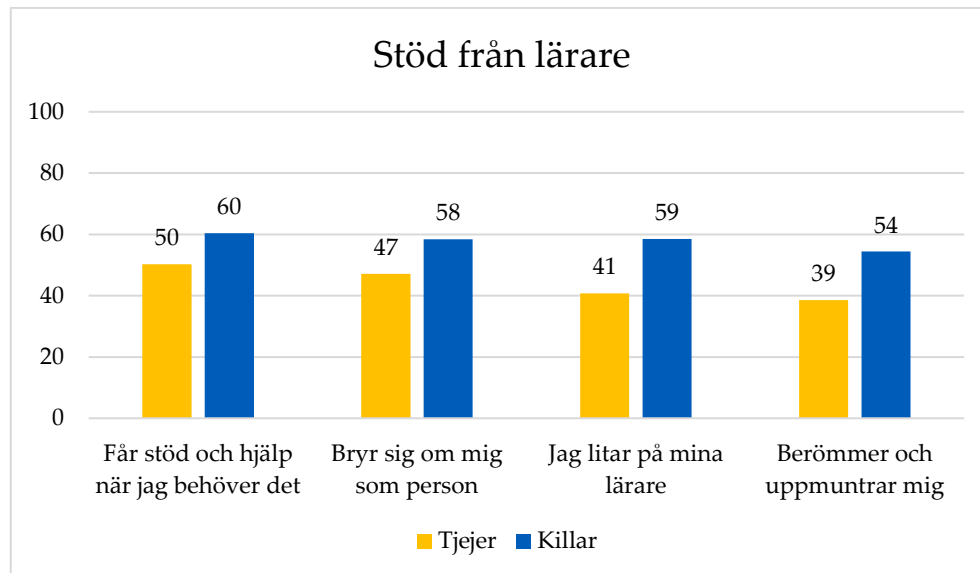
Figur 28. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' upplever stöd från vänner. Procent.

Eleverna fick fyra frågor om stöd från vänner, se figur 28. Ungefär tre av fyra tjejer och killar upplever att de alltid eller ofta har stöd från sina vänner. Det finns ingen signifikant skillnad mellan tjejer och killar för

någon av de fyra frågorna när det gäller stöd från vänner. Eleverna fick också fyra frågor som handlar om stöd från lärare.

Figur 29. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' får stöd från sina lärare. Procent.

Figur 29 visar att ungefär hälften av alla elever upplever att de alltid eller ofta får stöd från sina lärare, men killar upplever det signifikant oftare än tjejer. Killar upplever i högre grad än tjejer att de får stöd och hjälp när de behöver det, att lärarna bryr sig om dem som personer, att de litar på sina lärare och att de får beröm och uppmuntran.

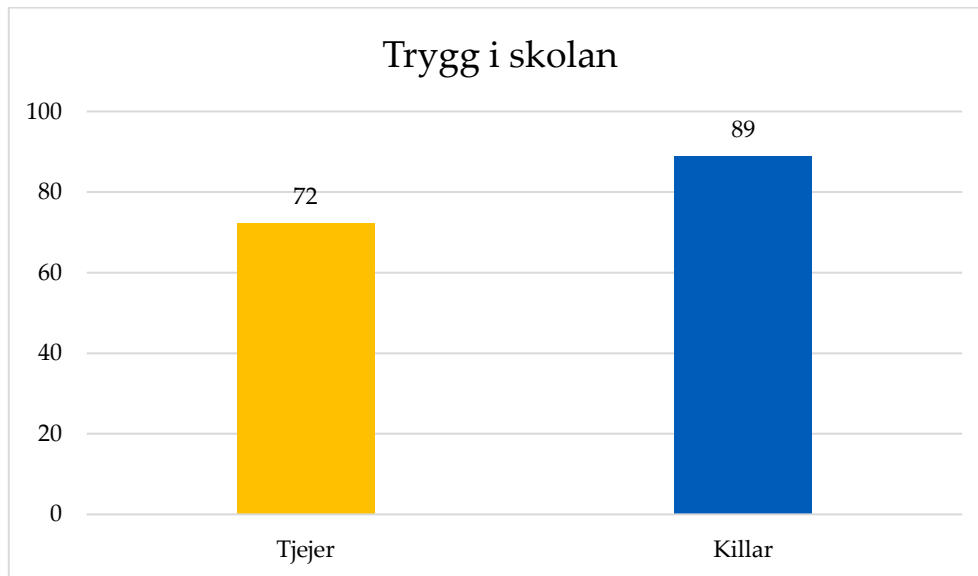
Elevernas psykosociala arbetsmiljö

Frågorna om trakasserier som beskrivits ovan handlar till en del om elevernas psykosociala arbetsmiljö, eftersom skolan är en av de platser där de blir utsatta. Här redovisar vi hur eleverna har svarat på frågor om trygghet, krav i skolan, kamratrelationer, upplevelsen av stökighet i klassrummet, diskriminering och delaktighet.

Trygghet

Eleverna fick frågan om de känner sig trygga i skolan och figur 30 visar att de allra flesta känner sig trygga i skolan.

Figur 30. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' känt sig trygga i skolan under de senaste sex månaderna. Procent.

Även om de flesta elever känner sig trygga i skolan är det signifikant fler killar än tjejer som svarat att de känt så. Andelen killar som svarade att de alltid känner sig trygga är 59 procent, jämfört med 28 procent av tjejerna.

Kamratrelationer

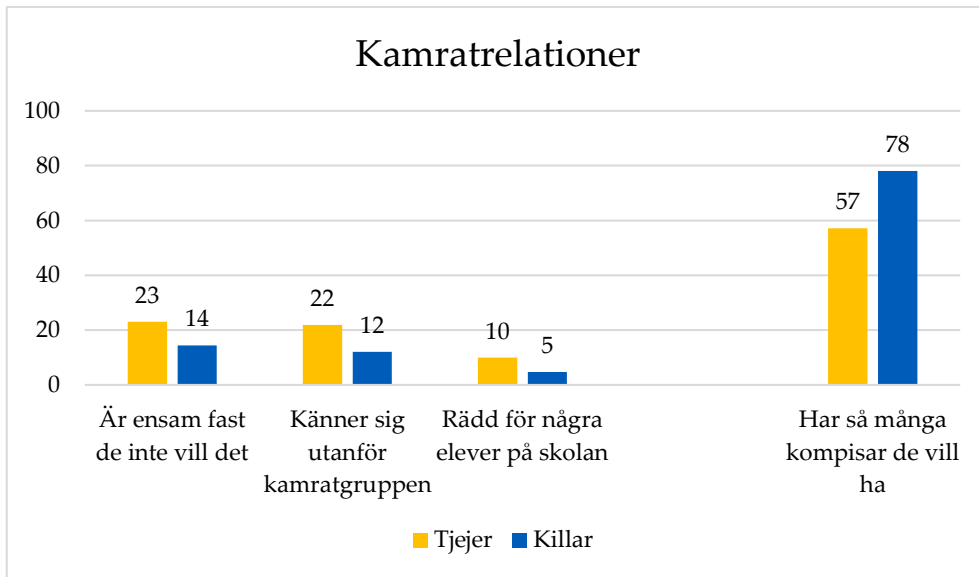
Eleverna svarade på frågor om kamratrelationer, tre negativa och en positiv. Figur 31 visar hur stor andel som svarat 'alltid' eller 'ofta' på frågorna.

Figur 31 visar att det finns problematiska kamratrelationer som inte ryms i begreppet kränkande behandling eller mobbning. Nästan var fjärde tjej svarade att de ofta känner sig ensamma fast de inte vill vara det och drygt var femte känner sig ofta utanför kamratgruppen, jämfört med var åttonde kille. Var tionde tjej och var tjugonde kille är ofta rädda för några elever på skolan. Fyra av fem killar har så många kompisar de vill ha jämfört med knappt två tredjedelar av tjejerna.

Att känna sig ensam och isolerad ökar risken för såväl psykisk som somatisk ohälsa.³⁶

³⁶ Christiansen et al. (2021).

Figur 31. Andel tjejer och killar som svarat 'alltid' eller 'ofta' på frågorna om kamratrelationer (ensamhet, om de känner sig utanför kamratgruppen, om de är rädda för några elever på skolan) och om de har så många kompisar de vill ha. Procent.

Krav i skolan

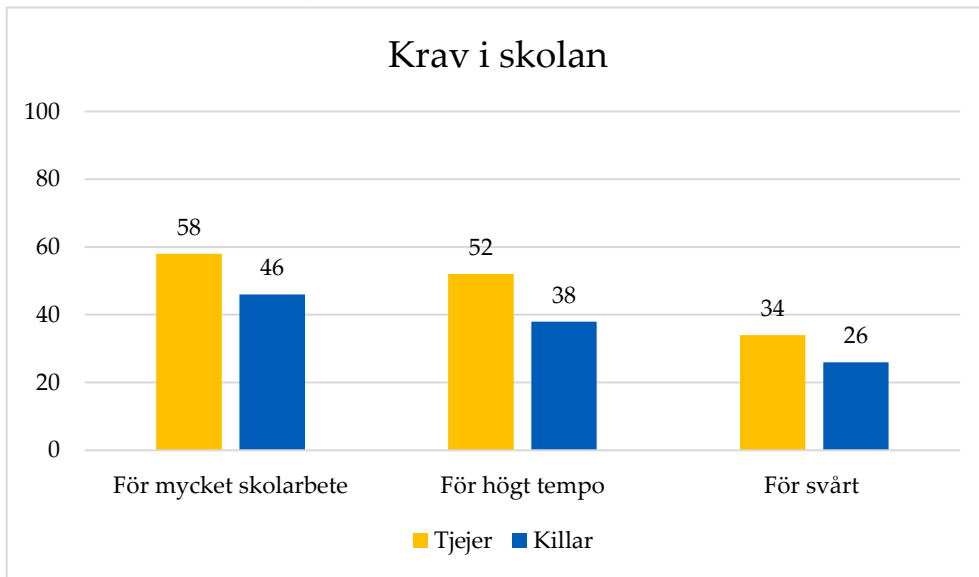
Vi ställde tre frågor om upplevda krav i skolan. Det handlar om kvantitativa krav, som att de tycker att de har för mycket skolarbete och att det är ett för högt tempo. Den tredje frågan belyser kvalitativa krav och handlar om de tycker att skolarbetet är för svårt.

Figur 32 visar hur många som svarat att de alltid eller ofta upplever höga krav. Det är vanligare att eleverna upplever kvantitativa krav än att de upplever skolarbetet som svårt.

Tjejer rapporterar i högre grad än killar att det är för mycket skolarbete, att det är ett för högt tempo och att de tycker att skolarbetet är svårt.

Var tredje tjej svarade att de ofta tycker att skolarbetet är svårt jämfört med var fjärde kille.

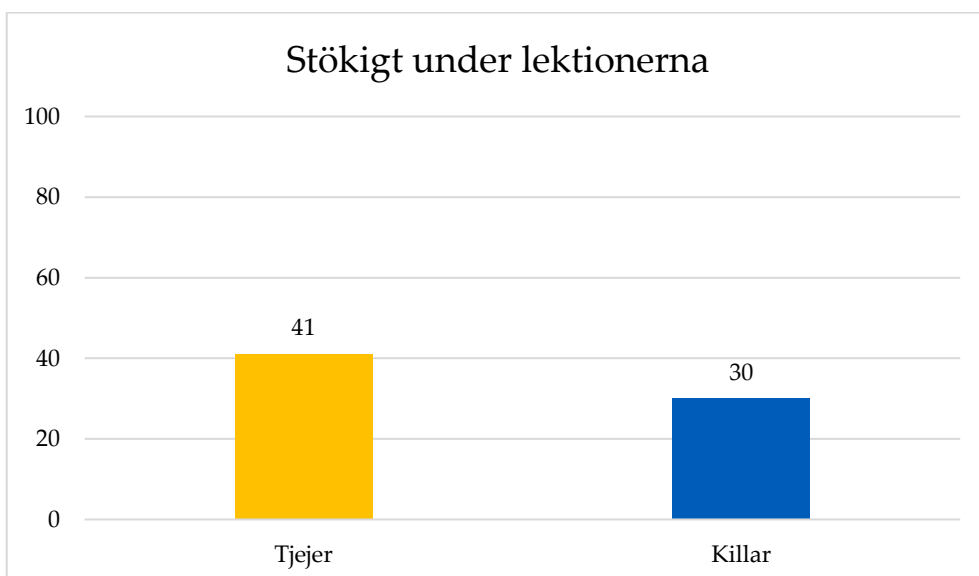
Figur 32. Andel tjejer och killar som svarat att de 'alltid' eller 'ofta' tycker att kraven i skolan är för höga. Procent.

Hög ljudnivå och stökigt under lektionerna

Eleverna fick svara på frågan om de under de senaste sex månaderna har upplevt att det varit hög ljudnivå och stökigt under lektionerna. Svartalternativen var 'aldrig eller nästan aldrig', 'några lektioner', 'de flesta lektioner' och 'varje lektion'. Figur 33 visar hur stor andel av eleverna som upplevde att det var så på de flesta eller varje lektion.

Figur 33. Andel tjejer och killar som svarat att det varit hög ljudnivå och stökigt under varje eller nästan varje lektion under det senaste halvåret. Procent.

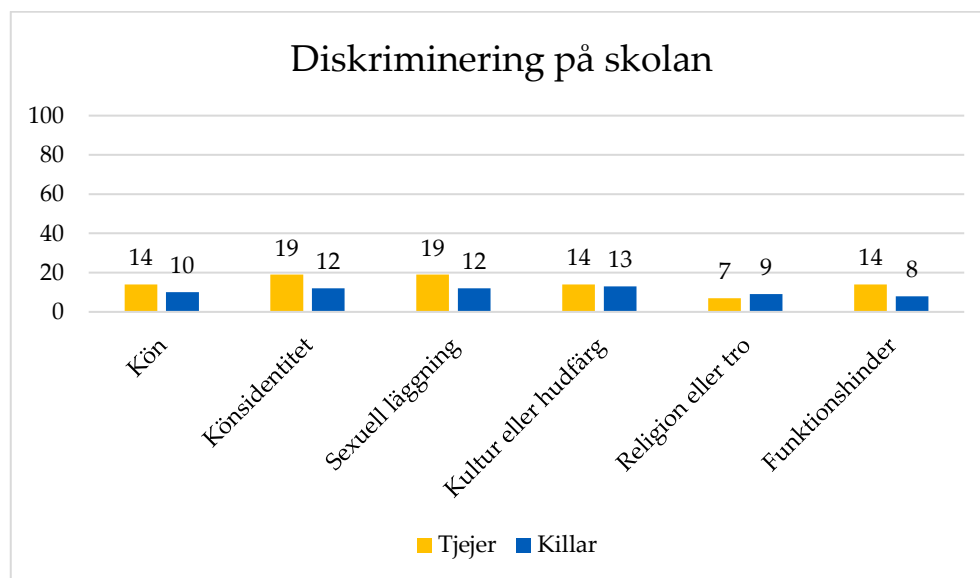

Figur 33 visar att det var en högre andel tjejer jämför med killar som upplever att det är hög ljudnivå och stökigt under lektionerna. Tolv procent av tjejerna och 14 procent av killarna svarade att det aldrig eller nästan aldrig är hög ljudnivå eller stökigt under lektionerna.

Diskriminering på skolan

Eleverna svarade på frågan om det förekommit kränkningar eller diskriminering på skolan på grund av orsaker som är relaterade till diskrimineringsformer enligt Diskrimineringslagen³⁷.

Figur 34. Andel tjejer och killar som svarat att de alltid eller ofta upplevt att någon diskriminerats på skolan under de senaste sex månaderna. Procent.

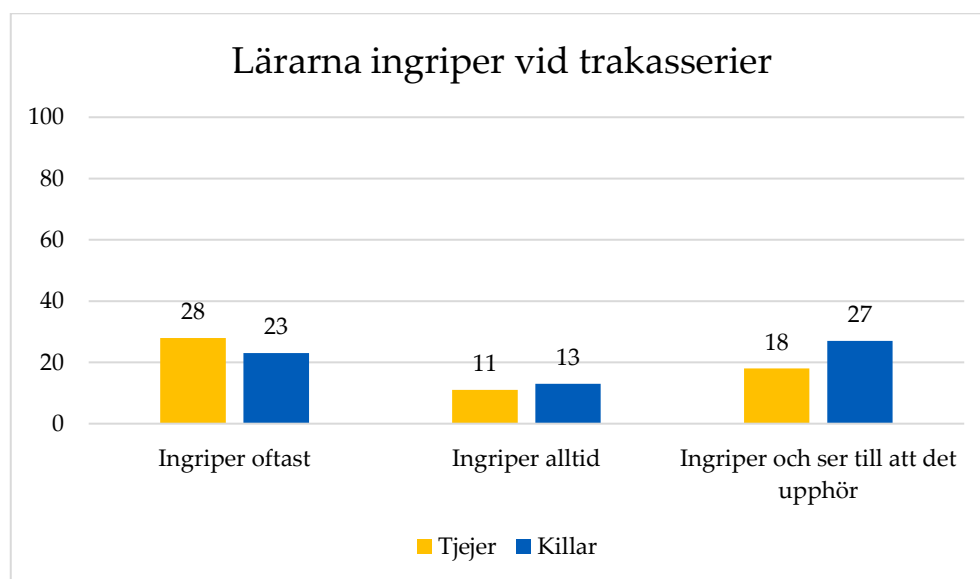
Figur 34 visar hur stor andel av eleverna som uppfattat att det förekommit diskriminering på skolan under de senaste sex månaderna och hur det fördelar sig mellan olika diskrimineringsformer. Det handlar inte om egen utsatthet på skolan, även om det är möjligt att några har inkluderat sig själva i rapporteringen. Tjejer uppfattar i högre grad än killar att det förekommit diskriminering på skolan på grund av kön, könsidentitet, sexuell läggning och funktionshinder. När det gäller kultur eller hudfärg respektive religion eller tro är inte skillnaderna signifikanta mellan tjejer och killar.

³⁷ SFS 2008:567. Diskrimineringslag.

Vad gör lärarna när en elev blir utsatt för någon form av trakasseri, kränkning eller våld på skolan?

Frågan om vad lärarna gör när någon blir utsatt för någon form av våld eller trakasseri kan vara svår att svara på eftersom de inte alltid vet vilka åtgärder som vidtagits. Figur 35 visar hur stor andel av eleverna som uppfattar att lärarna 'ofta' eller 'alltid' ingriper eller att lärarna 'alltid eller oftast ingriper och ser till att det upphör'.

Figur 35. Andel tjejer och killar som svarat på frågan om lärarna ingriper om en elev blivit kränkt, trakasserad, illa behandlad eller lämnad utanför. Procent.

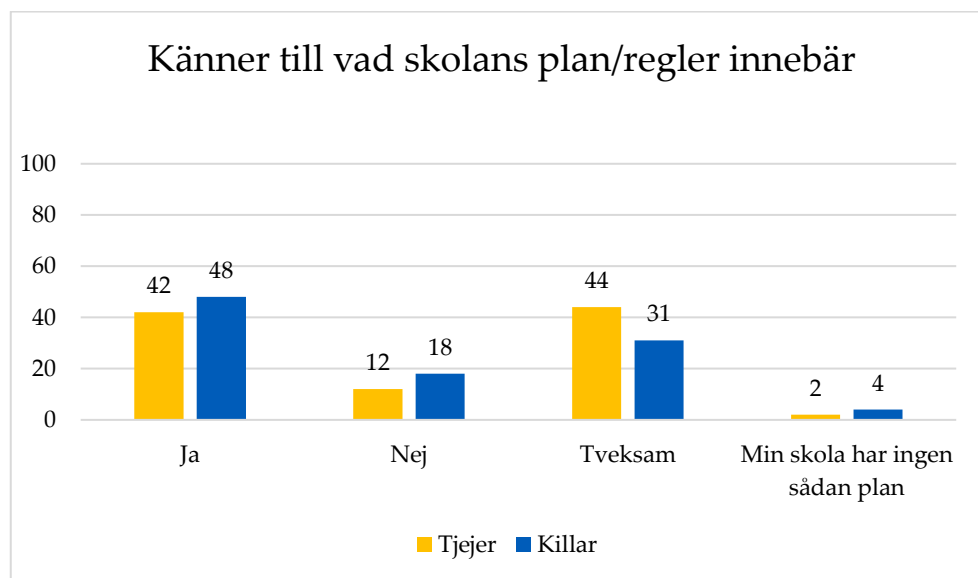

Uppfattningen som eleverna har när det gäller om lärare ingriper om de får veta att en elev blivit kränkt, trakasserad, illa behandlad eller lämnad utanför är att en övervägande del av lärarna gör det, sammanlagt 57 procent av tjejerna och 63 procent av killarna. Killarna uppfattar i högre grad än tjejerna att lärarna *både* ingriper och ser till att trakasserier upphör.

Enligt diskrimineringslagen (SFS 2008:567) ska det finnas ett förebyggande arbete mot diskriminering på alla skolor och skolan ska samverka med eleverna i det arbetet.

Efter frågan om det förekommit diskriminering på skolan och vad lärarna gör när de får kännedom om att sådant skett, fick de frågan om de känner till vad skolans plan/regler för att förhindra att någon blir illa behandlad innebär. Figur 36 visar hur stor andel av eleverna som svarat 'ja', 'nej', 'tveksam' respektive 'min skola har inga sådana regler'.

Figur 36. Andelen tjejer och killar som svarat att de känner vad till skolans plan/regler för att förhindra att någon blir illa behandlad innebär. Procent.

Figur 36 visar att knappt hälften av eleverna svarade att de känner till skolans plan/regler för hur trakasserier ska förhindras. Endast ett fåtal elever tror att deras skola inte har en sådan plan.

Delaktighet och inflytande i klassen

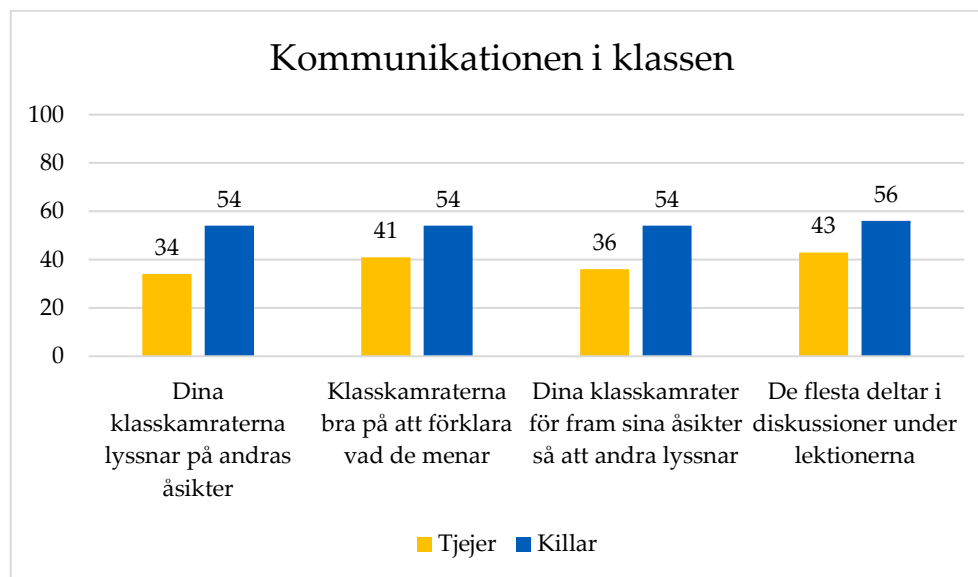
I läroplanen för grundskolan och förskoleklass (LGR 22) kan man läsa om skolans värdegrund och uppdrag. Ett grundläggande värde handlar om att skolväsendet ska vila på demokratisk grund. Det handlar om att alla elever ska kunna påverka, ta ansvar och att vara delaktiga och innebär också att eleverna ska ha inflytande över sin utbildning. Skolan ska också förmedla de värden och rättigheter som utgår från Barnkonventionen³⁸. Tidigare studier har visat att en hög grad av delaktighet, mätt som demokratisk kompetens, hur samarbete sker i klassen och hur man kommunicerar i klassen, är relaterat till skolframgång och låg grad av mobbning³⁹ samt elevernas hälsa⁴⁰. Vi har därför ställt frågor om delaktighet och redovisar nedan hur tjejer och killar svarat på elva frågor som täcker in dessa tre områden. Den första frågan handlar om hur elever upplever kommunikationen i deras klass. Svartalternativen var 'ja, absolut', 'ja, i hög utsträckning', 'varken ja eller nej', 'nej i ganska liten utsträckning', 'nej, inte alls' och 'vet ej'. Figur 37 visar hur stor del av eleverna som svarat 'Ja, absolut' eller 'Ja, i hög utsträckning' på frågorna.

³⁸ UNICEF Sverige Barnkonventionen. <https://unicef.se/barnkonventionen>

³⁹ Ahlström (2010).

⁴⁰ Carlerby H, et al. (2012); Warne et al. (2017)

Figur 37. Andel tjejer och killar som svarat 'ja, absolut' eller 'ja, i ganska hög utsträckning' på frågorna om hur de tycker att kommunikationen fungerar i klassen. Procent.

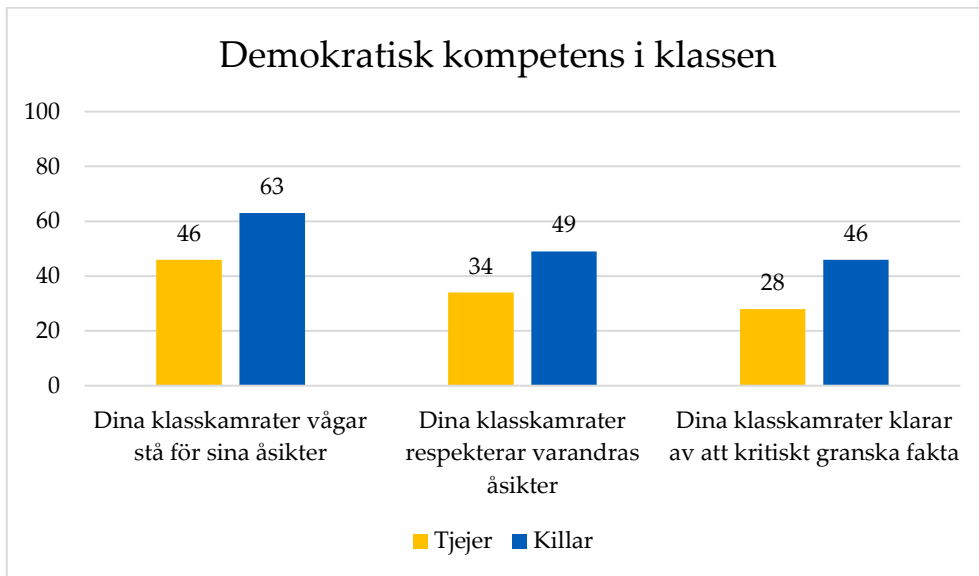

Figur 37 visar att drygt hälften av killarna tycker att kommunikationen fungerar bra i klassen, medan tjejerna inte tycker det i lika hög utsträckning.

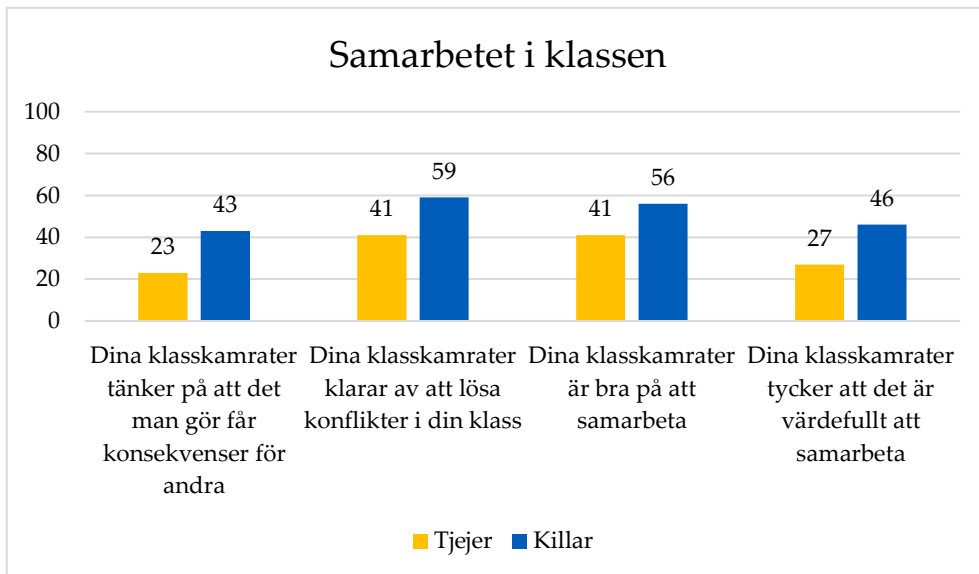
Den andra frågan om delaktighet handlar om demokratisk kompetens. Figur 38 visar hur eleverna har svarat på tre frågor hur de upplever att det är i deras klass och hur stor andel av eleverna som svarat 'ja, absolut' eller 'ja, i hög utsträckning' på frågorna. Figuren visar att ungefär hälften av eleverna tycker att deras klasskamrater vågar stå för sina åsikter, men att killarna har en mer positiv uppfattning. Hälften av killarna tycker att klasskamraterna respekterar varandras åsikter jämfört med var tredje tjej. Var tredje elev tycker att klasskamraterna klarar av att kritiskt granska fakta, men killar tycker det i högre utsträckning än tjejer.

Den tredje frågan om delaktighet handlar om samarbetet i klassen. Figur 39 visar hur eleverna har svarat på fyra frågor hur de upplever att det är i deras klass. Figuren visar hur stor del av eleverna som svarat 'ja, absolut' eller 'ja, i hög utsträckning' på frågorna.

Figur 38. Andel tjejer och killar som svarat 'ja, absolut' eller 'ja, i ganska hög utsträckning' på frågorna om hur de tycker att den demokratiska kompetensen fungerar i klassen. Procent.

Figur 39. Andel tjejer och killar som svarat 'ja, absolut' eller 'ja, i ganska hög utsträckning' på frågan om hur de tycker att samarbetet fungerar i klassen. Procent.

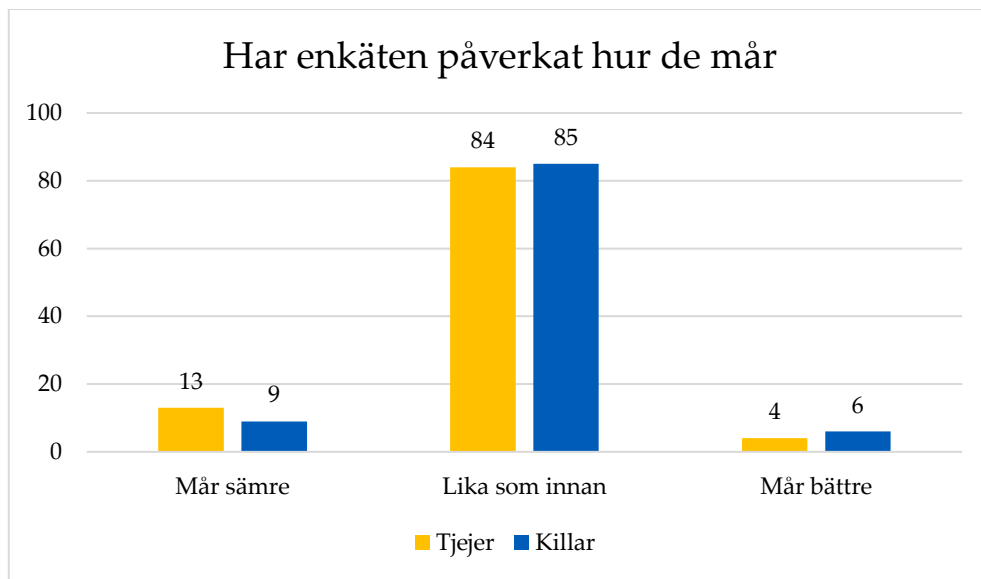

Även frågan om hur de upplever samarbetet i klassen visar stora skillnader mellan hur tjejer och killar uppfattar att det fungerar. Enbart var fjärde tjej tycker att deras klasskamrater tänker på att det man gör får konsekvenser för andra och att deras klasskamrater tror att deras klasskamrater tycker att det är värdefullt att samarbeta, jämfört med nästan hälften av killarna.

Har enkäten påverkat hur eleverna mår?

Vi vet från tidigare studier att det är många elever som har psykisk ohälsa av olika allvarlighetsgrad. Eftersom enkäten också ställde många frågor som kan uppfattas som känsliga, t.ex. frågorna om de varit utsatta för våld och trakasserier, avslutade vi med att fråga om de upplevde att frågorna i enkäten påverkat hur de mår. Figur 40 visar hur stor andel som svarat att de 'mår sämre', 'lika som innan enkäten' eller 'mår bättre'.

Figur 40. Andel tjejer och killar som svarat att de 'mår sämre', 'lika som innan enkäten' eller 'mår bättre' efter att de besvarat frågorna i enkäten. Procent.

Figur 40 visar att de flesta elever mår lika som innan eller mår bättre. Ungefär var tionde elev svarade att de mår sämre efter att de svarat på enkäten, en något högre andel bland tjejerna. Eftersom vi vet att det är känsliga frågor fick alla elever som deltog information om att de kan kontakta skolsköterska, skolkurator eller andra namngivna stödorganisationer om de skulle behöva efter att de fyllt i enkäten. Vi vet inte om någon gjorde det, men alla inom elevhälsan i skolorna var informerade om att enkätstudien skulle genomföras.

För att få veta lite mer om vad eleverna tyckte om enkäten och förstå hur den påverkat deras mående fick de ge egna kommentarer och synpunkter. Det var 82 tjejer och 143 killar som skrev något. Många skrev att de tyckte att det var bra och viktiga frågor, särskilt tjejerna. Några kommenterade att det var många frågor och några att de var tråkiga. Det var fler killar än tjejer som var negativa till enkäten i allmänhet.

Kommentarer från tjejer som svarat att de mådde sämre var t ex *"Det väcker upp minnen som man önskar att man sluppit"* eller *"När man väl får det frågat inser man själv vad det är som sker. Jobbigt, men samtidigt bra att få det ställt"*.

Även om några killar var uppenbart provocerade av enkäten och skrev t.ex. *"denna sög röv, så fuck off"* eller *"fett jävla bögig enkät"* var det många positiva svar från killar. Man brukar inte använda en enkät som en intervention i sig, men några av svaren visar att det ändå kan ha en viss betydelse att ställa frågor som gör att vissa saker synliggörs, även om det handlar om känsliga frågor.

"Jag mår sämre, men det känns bättre att få ventilera känslor och att de blir hörda"
(kille 15 år)

"Jag har fått tänka till lite" (kille 15 år)

"Jobbigt att prata om dessa saker, men de måste ändå fram tycker jag" (kille 15 år)

"Kändes skönt att få släppa ut det man känner. Kändes faktiskt bra att få frågor om en själv, i stället för att prata med någon face to face liksom" (kille 15 år)

"Man fick en riktig tankeställare" (kille 15 år)

"Jag tycker att denna enkät är bra, men det får en att tänka på sina egna handlingar och vad man gör mot sin omgivning". (tjej 15 år)

Det är också möjligt att i en enkät få perspektiv på ens eget liv och konstatera att *"jag blir glad att jag har en fungerande klass och en fin kompisgrupp, alla har inte det"*. (kille 15 år).

DISKUSSION

Resultaten i rapporten ger en entydig bild av att den psykiska hälsan bland elever i årskurs nio behöver uppmärksammas. Resultaten visar också hur vanligt det är att elever i årskurs nio är utsatta för olika former av våld och trakasserier. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma att tjejer inte bara har sämre psykisk hälsa jämfört med killar, utan att de också i långt högre utsträckning än killar är utsatta för sexualiserade former av trakasserier online, sexualiserade former av trakasserier IRL, mobbning online och mobbning IRL. Tjejer är mer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och mer utsatta för våld av någon de har haft en romantisk eller sexuell relation med, jämfört med killar. De är också i högre utsträckning än killar utsatta för flera former av våld och trakasserier, så kallad multiutsatthet. I rapporten ingår bara fyra former av utsatthet i gruppen vi kallar multiutsatta, men många kan vara utsatta för fler typer av våld än så.

Tidigare forskning visar att utsatthet för våld och trakasserier har starka samband med att också rapportera psykisk ohälsa⁴¹. En faktor som skiljer ungdomars verklighet idag från tidigare är den snabba utvecklingen av sociala medier och de oändliga möjligheter det innebär för de som vill utnyttja, trakassera och/eller skada någon.

De digitala plattformarna gör att de som tidigare trakasserade och hotade någon i den fysiska världen, till exempel i skolan, nu har fått ytterligare en arena att använda sig av⁴¹. Sociala medier och spel online är också arenor för de vuxna som letar efter barn att få kontakt med, så kallad grooming, där syftet är att vinna ett barns förtroende för att sedan kunna utnyttja det sexuellt.

Några av frågorna i enkäten om sexualiserad utsatthet online visar hur ofta eleverna blivit utsatta för försök till det som kallas kommersiell sexuell exploatering. Var fjärde tjej har blivit erbjudna betalning eller annan ersättning mot att de skickar bilder eller videoklipp på sig själva med naket eller sexuellt innehåll. De får också erbjudande om betalning för att posera framför en webbkamera. En rapport från fyra av norrlandslänen visar att många som arbetar med ungdomar missar de som blivit utsatta för den typen av våld⁴². Några av slutsatserna från rapporten är att det är viktigt att uppmärksamma problemet, att inte skuldbelägga den som är utsatt, att

⁴¹ Landstedt & Gillander Gådin 2011; Zetterström Dahlqvist & Gillander Gådin (2018)

⁴² Ahlqvist (2023)

utbilda de som arbetar med barn om hur man samtalar om gränser och sexuella övergrepp samt att barn och ungdomar själva behöver få kunskap om det som är brottsligt.

Analysen av frågorna om självsador visar en hög frekvens, men en mycket högre andel av tjejerna svarade att de skadat sig en eller flera gånger det senaste halvåret, jämfört med killarna. Socialstyrelsen⁴³ har konstaterat att det har skett en kraftig ökning av självsador bland unga 12-17 år sedan 2020, särskilt bland flickor. Orsakerna till det är inte kända, men eftersom ökningen till stor del skett bland en bred grupp av unga som inte tidigare varit diagnostiserade inom psykiatri, antar de att orsakerna finns i de miljöer där de flesta unga vistas.

Analysen i denna studie visar att de som varit utsatta för våld och trakasserier i högre utsträckning också rapporterar mer psykosomatiska besvär, mer depressiva symtom, mer självskadebeteende och är oftare hemma från skolan utan att vara sjuka. Analysen av självskadebeteende visar även ett dos-responssamband, det vill säga att ju mer utsatthet för våld och trakasserier, desto fler som rapporterar att de skadat sig själva. Tydligast samband visas bland gruppen tjejer.

Även om utsatthet för våld och trakasserier inte är en enskild förklaring till självskadebeteende är det viktigt att uppmärksamma ungas utsatthet, särskilt tjejers. En tidigare studie bland elever på gymnasiet i Västernorrland visade också starka samband mellan utsatthet för mobbning, sexuella trakasserier, fysiskt våld och sexuellt våld för risken att skada sig själv⁴⁴.

Att vara utsatt för sexualiserade former av våld och trakasserier påverkar den egna identiteten och självkänslan på ett djupare plan jämfört med de icke-sexualiserade formerna, vilket kan förklara de starka kopplingarna till psykisk ohälsa och självsador⁴⁵.

Sexuella trakasserier har inte bara konsekvenser för den psykiska hälsan utan ökar också risken för skolfrånvaro, att känna sig otrygg i skolan och att få en negativ kroppsuppfattning⁴⁶.

⁴³ Socialstyrelsen 2022.

⁴⁴ Landstedt & Gillander Gådin (2011)

⁴⁵ Schnittker (2022)

⁴⁶ Ormerod et al. (2008)

Den här rapporten visar en del av alla de olika former av utsatthet som finns för tjejer och killar online. Erfarenheter från intervjuer med ungdomar är att de sällan berättar vad de utsätts för, inte för sina föräldrar och inte ens för sina vänner.⁴⁷ Det kan handla om att de är rädda för att inte bli trodda, att det ska bli värre om de berättar och att de känner skuld och skam för att de blivit utsatta, trots att det inte är där skulden eller skammen hör hemma. Våld och trakasserier online kan innebära en ovisshet om en bild har spridits vidare, oro för vilka som har sett, avsaknad av kontroll över det som skickas till dem, osäkerhet på vem som är förövaren, känsla av svek om de varit på en plattform de inte får vara på och skuld och skam om de tror att de själva är ansvariga för att de har blivit utsatta⁴⁸.

Det är viktigt att aldrig skuldbelägga den som har blivit utsatt, utan att i stället rikta uppmärksamheten mot de som trakasserar.

Även om våld i ungas parrelationer har börjat uppmärksammas i Sverige⁴⁹ saknas kunskap om de som är 15 år eller yngre. Resultaten från den här studien visar att det är samma mönster för de som går i grundskolan som de som går i gymnasiet. Tjejer är i högre utsträckning utsatta för sexuellt och fysiskt våld av sin partner, medan killar framförallt rapporterar att deras flickvänner försökt kontrollera och begränsa vilka de ska umgås med.

När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att uppmärksamma de som lever i sammanhang där de kontrolleras av anhöriga eller andra närstående. Även om det var få i vår studie som uppgav de allvarligaste formerna av kontroll och oro för att åka utomlands, får det stora konsekvenser för de som lever i ett sådant sammanhang. Det krävs också omfattande stöd för de som vill bryta sig loss⁵⁰.

Vi har med många frågor om att utsätta andra för trakasserier i olika former, men vi bedömer att den låga frekvensen för att utsätta någon annan är en underrapportering och att det därför blir svårt att göra fördjupade analyser. Undantag är frågorna om mobbning, där fler uppgav att de har utsatt andra, trots att de sexualiserade formerna av utsatthet är mycket mer omfattande, särskilt för tjejer. Forskning om mobbning har visat att även de som är förövare, och särskilt de som är både offer och

⁴⁷ Gillander Gådin & Dahlgvist (2020)

⁴⁸ Svedin & Johansson (2017)

⁴⁹ Korkmaz et al. (2022)

⁵⁰ Olsson (2022)

förövare, har ökad risk för ohälsa.⁵¹ Det är viktigt att öka kunskapen om de som utsätter andra ur fler aspekter, till exempel för att det visat sig att killar som mobbar andra elever i skolan har en ökad risk att utöva våld som vuxna och att misshandla framtida partners.⁵²

Även om det var ytterst få killar som svarade att de har skickat en dickpic de senaste sex månaderna var det drygt hälften av tjejerna som hade fått en sådan minst en gång under samma tid. Det skulle kunna bero på att det är några enstaka killar som skickar till en mängd olika tjejer, eller att det är killar som antingen är yngre eller äldre än tjejerna i nian som skickar dem. Det skulle också kunna bero på att de som skickat en dickpic vet att det är fel. Några kanske vet att det kan räknas som sexuellt ofredande och är likställt med blottning⁵³ och att de därför svarade att de aldrig skickat en sådan.

När vi frågade eleverna själva av vem eller vilka de har blivit utsatta framträdde ett tydligt mönster. Både tjejer och killar har oftast varit utsatta av killar på den egna skolan, killar från någon annan skola eller av en okänd kille. Det betyder att det finns ett genusmönster, både när det gäller utsatthet och när det gäller att utsätta andra.

Både gaming och användning av sociala medier kan fylla en viktig funktion för ungdomar och främja hälsa på olika sätt, men båda plattformarna har visat sig öka risken för ohälsa, särskilt om man är online många timmar per dag⁵⁴.

Kopplingar mellan användning av sociala medier och gaming till den psykiska ohälsan kan dels handla om indirekta effekter genom att det tar tid från sömn, motion, socialt umgänge och skolarbete.⁵⁵ De direkta effekterna handlar om vad de faktiskt utsätts för och som kan påverka dem negativt, till exempel hot, trakasserier och exponering för skönhetsideal.

Enligt eleverna i årskurs nio är det många som har föräldrar som följer dem på ett eller flera konton och hälften av föräldrarna har pratat med dem om trygghet online. Betydelsen av föräldrars inblandning och insyn i sina

⁵¹ Mark et al. (2019)

⁵² Falb et al. (2011)

⁵³ Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet döms för [sexuellt ofredande](#) till böter eller fängelse i högst två år. Brottsbalk (1962:700) 10 §§ kap 6 stycke 2.

⁵⁴ Burén et al. (2023)

⁵⁵ Nutley and Thorell, (2021)

barns aktiviteter online har börjat uppmärksammas, bland annat beroende på att det är svårt för ungdomar att själva styra över sin skärmtid⁵⁶. Ungdomar själva vill att föräldrar och andra vuxna ska ha mer kunskap om sociala medier och vad som kan hända där, att vuxna ska ha mer koll på vad deras barn gör (att de inte trakasserar andra), att de lär sig att lyssna på sina barn och att vuxna vägleder dem så att de själva kan hantera problem som uppstår⁵⁷. De vill också att vuxna ska kunna ta emot berättelser om utsatthet utan att bli arga, uppförstora eller agera så att det blir värre.

Frågan om hur ofta eleverna tittar på porr är ett exempel på en aktivitet som uppmärksammas alltmer som ett riskfyllt beteende. Det finns inga starka samband mellan att titta på porr och psykisk ohälsa, med undantag för om pornografin innehåller våld, barnpornografi eller sex med djur, som har visat sig ha samband med psykisk ohälsa för killar⁵⁸. Det finns däremot stöd för att en hög konsumtion av pornografi ökar risken för killar att tvinga någon till något sexuellt, att vara våldsamt mot en flickvän, att skicka sexualiserade bilder och att ha en nedvärderande syn på tjejer/kvinnor⁵⁹.

Vi vet att socialt stöd är viktigt för välbefinnande och resultaten i vår studie visar att många elever upplever att de får stöd av familjen, av vänner och av lärare, även om killarna uppgav det i högre utsträckning än tjejerna. Ibland diskuteras socialt stöd och dess betydelse som buffert, till exempel att en hög grad av socialt stöd skulle kunna minska risken för psykisk ohälsa för de elever som är utsatta olika former av trakasserier, online och IRL. Forskning visar att varken stöd från föräldrar, vänner eller lärare minskar risken för ohälsa för den som är utsatt för trakasserier.⁶⁰ Det betyder inte att socialt stöd är oviktigt, men att det är bättre att arbeta för en miljö fri från trakasserier än att använda socialt stöd som en buffert för att minska dess negativa konsekvenser.

Skolan är en viktig arena för ungas hälsa ur många olika aspekter. Den psykosociala arbetsmiljön har betydelse för elevernas hälsa på samma sätt som för vuxna, det vill säga att både de kvalitativa och kvantitativa kraven är lagom höga, att känna stöd från lärare, att det är en trygg plats, att det inte är stökigt och bråkigt och att man har vänner⁶¹.

⁵⁶ Nutley & Thorell (2021)

⁵⁷ Gillander Gådin & Dahlqvist (2020)

⁵⁸ Svedin et al. (2022)

⁵⁹ Stanley et al. (2018)

⁶⁰ Noret et al. (2020)

⁶¹ Brolin Låftman et al. (2023)

Att känna delaktighet och att ha inflytande är betydelsefullt för hälsa och välbefinnande⁶², men också för att lyckas i skolan. Ett mått på delaktighet och inflytande som använts i den här studien handlar om hur eleverna upplever samarbetet, kommunikationen och den demokratiska kompetensen i klassen. Studier visar att de klasser som har en hög grad av delaktighet utifrån dessa tre dimensioner också har bättre betyg och lägre grad av mobbning⁶³, eleverna upplever en lägre grad av diskriminering på skolan⁶⁴ och de rapporterar en lägre förekomst av sexuella trakasserier, både online och IRL⁶⁵.

Att arbeta för ökat samarbete, kommunikation och demokratisk kompetens ligger väl i linje med skolans värdegrund och uppdrag. Ett arbete för att fördjupa dessa förmågor i klassen skulle kunna innebära att skolans värdegrundsuppdrag kan stärkas och att arbetet för en trygg miljö, som också gagnar lärandet, skulle kunna vara hållbart och inte en aktivitet utöver det som ingår i läroplanen.

Undervisningen om sexualitet, samtycke, relationer, jämställdhet, normer, reproduktiv hälsa och värdegrundsarbete mot diskriminering är också en del av läroplanen och viktig för att främja goda relationer. Det är också en viktig del i att öka elevernas kunskaper om våld och trakasserier.

Problemen med våld och trakasserier kan dessvärre inte informeras bort. Undervisningen behöver kompletteras med aktiva åtgärder där alla som är utsatta vet vart de ska vända sig, att det finns tydliga signaler om att våld och trakasserier inte accepteras och att det blir konsekvenser för de som trakasserar andra⁶⁶.

En flernivåanalys från en enkätstudie i svenska skolor visar att det förekommer en lägre grad av mobbning i klasser där många eleverna är medvetna om skolans regler och där eleverna uppger att lärarna ingriper mot mobbning⁶⁷.

Även om exemplen ovan inte kan lösa alla problem med våld och trakasserier bland elever visar det ändå på möjligheter för skolan att arbeta

⁶² Warne et al. (2017)

⁶³ Ahlström (2010)

⁶⁴ Carlerby et al. (2012)

⁶⁵ Dahlström et al (2023)

⁶⁶ Taylor et al. (2013)

⁶⁷ Brolin Låftman et al. (2023)

förebyggande, där fokus ligger på att stärka det som redan finns inskrivet i läroplanen, skollagen och diskrimineringslagen.

Arbete för att minska ungas utsatthet för våld och trakasserier kan givetvis inte enbart ligga på skolan. Det behövs ett långsiktigt förebyggande arbete även i andra sammanhang där ungdomar finns.

Vi hoppas också att många föräldrar läser rapporten får ökad kunskap och förståelse för vad unga, och särskilt tjejer, kan bli utsatta för. Det är också viktigt att prata med sina barn om att utsätta andra. Även om det gäller både tjejer och killar finns det anledning att ha ett särskilt fokus på killar.

Genus! Något vi gör

Det går inte att förstå de stora skillnaderna i utsatthet för sexualiserat våld och trakasserier mellan tjejer och killar utan att ha ett genusperspektiv. Det behövs också för att förstå varför killar i högre grad än tjejer utsätter andra för sexualiserat våld och trakasserier.

Genusperspektivet i den här studien handlar om vi utgår från att det är normer och värderingar som styr ramarna för kön. Ett genusperspektiv innebär också att alltid utgå från att det inom gruppen tjejer/kvinnor och inom gruppen killar/män finns hierarkier utifrån ålder, etnicitet, social klass, sexualitet och andra maktordningar.

Genus handlar om någonting vi 'gör', någonting som är en del av våra dagliga liv och inte om någonting vi 'är',⁶⁸. Genus är någonting som ständigt förhandlas och är kopplat till hur makt och resurser fördelas mellan kvinnor/tjejer och män/killar och om konstruktioner av femininiteter och maskuliniteter⁶⁹. Utifrån det kön vi identifierar oss som, vilket oftast sammanfaller med det biologiska könet, positionerar vi oss själva och agerar utifrån det vi uppfattar förväntas av oss. Om vi utgår från de ramar som finns i samhället och det som brukar kallas den heterosexuella matrisen, förstår vi konstruktioner av maskuliniteter och femininiteter som en del i att förhandla om makt⁷⁰.

Även om genus inte alltid är binärt handlar det om att vi utveckla vår identitet som människor och att vi förhåller oss, medvetet eller omedvetet,

⁶⁸ West & Zimmerman (1987)

⁶⁹ Connell (1987)

⁷⁰ Butler (1990)

till samhällets normer för vad som förväntas av oss som tjejer respektive killar. Heterosexualitet är en av de normer vi förhåller oss till, men det får olika betydelser för tjejer respektive killar. Normerna för genus är inte statiska, men de har betydelse för vilka kläder vi har på oss, hur vi pratar, agerar, vilka attityder vi har och hur vi behandlar varandra.

De sociala normerna för heterosexualitet innebär för tjejer att balansera mellan att vara ett sexuellt subjekt och att vara ett sexuellt objekt. I en ideal värld skulle tjejer ha rätt att uttrycka sin egen sexualitet och att utveckla den utan att utsättas för våld och sexuella trakasserier⁷¹. I verkligheten är det snäva ramar för tjejer där deras sexualitet ständigt kontrolleras, antingen genom att bli kallad 'hora' om de anses vara 'för mycket', eller inte tillräckligt underordnade, eller att osynliggöras om de inte anses vara tillräckligt sexiga⁷².

För killar innebär det att förhålla sig till det som kallas hegemonisk maskulinitet, som är en starkt heteronormativ ideologi och som kräver att killar positionerar sig i den manliga hierarkin. Det finns många olika sätt att få hög status i hierarkin, men några av dem handlar om att nedvärdera tjejer, ta avstånd från sådant som uppfattas som feminint, ta avstånd från homosexualitet, vara sexuellt aktiva, aggressiva och (sexuellt) dominanta⁷³. Att utöva våld och trakassera tjejer blir ett sätt för killar och män att positionera sig i förhållande till varandra och att upprätthålla en dominant position i relation till tjejer och kvinnor. Även om det inte gäller alla killar innebär det att ojämlikheter vidmakthålls och att det kan gynna även de som inte är våldsamma, men som inte heller utmanar den rådande ordningen. Även tjejer som trakasserar andra tjejer kan bli en del i att upprätthålla en ojämlik genusordning⁷⁴.

Sedan 2017 finns en nationell strategi för att förebygga mäns våld mot kvinnor och som innebär att det förebyggande arbetet ska intensifieras⁷⁵. Att arbeta förebyggande mot våld, att främja den psykiska hälsan och att arbeta för ett mer jämställt och jämlikt samhälle ligger också i linje med Agenda 2030⁷⁶.

⁷¹ Tolman et al. (2016)

⁷² Dines (2010)

⁷³ Mac an Ghail (1994)

⁷⁴ Connell (1987)

⁷⁵ Regeringskansliet (2022)

⁷⁶ Regeringskansliet (u.å.)

Resultaten från den här rapporten visar på viktiga områden att arbeta med för att främja såväl ungas psykiska hälsa som deras rätt till ett liv fritt från våld och sexuella trakasserier.

Metoddiskussion

Eftersom bakgrundsdata vad gäller ekonomi, invandrarbakgrund och vem man bor med väl överensstämmer med Statistiska centralbyråns data från 2022 bedömer vi att resultaten i den här rapporten kan generaliseras till elever utanför vårt län.

Även om svarsfrekvensen är hög betyder det ändå att vissa grupper av elever inte finns representerade i materialet, till exempel de som ofta är hemma utan att vara sjuka och de som har olika former av ohälsa.

Vi valde att ha med samma frågor om psykosomatiska besvär i enkäten som Folkhälsomyndigheten använder i sina studier om skolbarns hälsovanor⁷⁷. Våra analyser visar vikten av att ställa frågor om våld och trakasserier för att öka kunskapen om faktorer som har samband med psykisk ohälsa.

Eftersom enkätstudien är en tvärsnittsstudie går det inte att uttala sig om orsakssamband eller vilken riktning ett eventuellt samband har. När resultaten jämförs med longitudinella studier och dessa visar samma resultat stärks möjligheterna att uttala sig om möjliga orsakssamband. När det gäller utsatthet för sexuella trakasserier har en longitudinell studie visat att riktningen för utsatthet för tjejer går åt båda håll. Det betyder att sexuella trakasserier ökar risken för depressiva symtom, men också att tjejer med depressiva symtom har ökad risk att bli utsatta för sexuella trakasserier⁷⁸. Framför allt visar den studien att tjejer i högre utsträckning blir utsatta upprepade gånger över tid, medan killar oftare blir utsatta under en begränsad period.

När vi har analyserat utsatthet för våld och trakasserier har vi använt oss av ett trubbigt mått. Vi har jämfört de som varit utsatt en eller flera gånger med de som inte varit utsatt någon gång. Om vi i stället skulle jämfört de som har varit utsatta flera gånger skulle skillnaderna mellan tjejer och killar bli ännu större än vi visat i den här rapporten. Tjejer är inte bara utsatta för

⁷⁷ Folkhälsomyndigheten (2022)

⁷⁸ Zetterström Dahlqvist et al. (2016)

flera former av våld och trakasserier, de är också utsatta vid flera tillfällen, jämfört med killar.

Larmrapporter om psykisk ohälsa bland unga är ständigt återkommande och även om det är viktigt att synliggöra ett problem finns det också vissa risker. En risk som uppmärksammats när det gäller psykosomatiska besvär är att problemen individualiseras i stället för att visa på de sociala och strukturella problem som finns och som kan förklara varför en grupp mår sämre än en annan⁷⁹. En annan risk kan vara att normala problem som hänger samman med att vara ung sjukligförklaras. Eftersom utsatthet för våld och trakasserier i olika former inte kan betraktas som ett normalt problem som måste accepteras är det viktigt att synliggöra både psykisk ohälsa och utsatthet.

För att förstå mer om enkäten påverkade eleverna på något negativt sätt fick de besvara en sådan fråga och också möjlighet att kommentera fritt. Även om det var några som svarade att de mårde sämre efter att de fyllt i enkäten, och framförallt tjejer, var det ändå många som tyckte att det var viktiga frågor att ställa.

Vår utgångspunkt har varit att synliggöra faktorer som kan öka risken för psykisk ohälsa, såväl sociala, organisatoriska som strukturella. Vi hoppas att resultaten som presenteras i rapporten leder till fortsatta diskussioner och aktiviteter som motverkar våld och trakasserier och som främjar en god hälsa för barn och ungdomar.

Slutsatser

- Elever i årskurs nio rapporterar en hög grad av psykosomatiska besvär, depressiva symtom, självskadebeteende, en hög grad av oro och negativ kroppsuppfattning. Tjejer rapporterar det i mycket högre omfattning än killar.
- En stor andel av eleverna rapporterar att de har blivit utsatta för våld, sexuella trakasserier online och IRL, mobbning online och IRL, och flertalet har blivit utsatta för mer än en form. Tjejer rapporterar det i mycket högre omfattning än killar.

⁷⁹ Wickström & Kvist Lindholm (2020)

- En stor andel av de som har haft en flickvän/pojkvän/partner har blivit utsatta för kränkningar, hot om våld, sexuellt våld och fysiskt våld. Tjejer rapporterar det i mycket högre omfattning än killar.
- Killar upplever en högre grad av stöd från sin familj och från lärare jämfört med tjejer.
- Killar är mer positiva till skolan jämfört med tjejer, det gäller till exempel kraven i skola, ljudnivån, kompisarna, diskriminering och graden av inflytande i klassen.

Det är högst sannolikt att en viktig förklaring till att tjejer rapporterar mer psykisk ohälsa, har mer självskadebeteende och har mer negativ kroppsuppfattning jämfört med killar beror på en högre grad av utsatthet för våld och trakasserier och särskilt för de sexualiserade formerna.

Fortsatta mer avancerade statistiska analyser kommer utföras för att testa den hypotesen.

REFERENSER

Ahlqvist, V. (2023). "Ibland kan det vara mot betalning, och ibland kan det vara mot 'tjat'". Om kommersiell sexuell exploatering av barn och unga i norra Sverige 2023. Härnösand: Länsstyrelsen Västernorrland.

Ahlström, B. (2010). Student participation and school success – A study about participation, grades and bullying among 9th grade students in Sweden. *Education inquiry*, 1(2), 97–115.

Allen, C. W., Diamond-Myrsten, S., & Rollins, L. K. (2018). School absenteeism in children and adolescents. *American Family Physician*, 98(12), 738–744.

Barnombudsmannen (2020). *Kartläggning av forskning om pornografins inverkan på barn och unga*. www.barnombudsmannen.se

Björktomta, S. B. (2019). Honor-based violence in Sweden – Norms of honor and chastity. *Journal of Family Violence*, 34, 449–460.

Bradley, K. L., Bagnell, A. L., & Brannen, C. L. (2010) Factorial validity of the Center for Epidemiological Studies Depression 10 in adolescents. *Issues in Mental Health Nursing*, 31(6), 408–412.

Brolin Låftman, S., Östberg, V., & Modin, B. (2017). School climate and exposure to bullying: a multilevel study, *School Effectiveness and School Improvement*, 28(1), 153-164.

Brolin Låftman, S., Modin, B., Granvik Saminathen, M., Östberg, V., Löfstedt, P., & Rajaleid, K. (2023). Psychosocial school conditions and mental wellbeing among mid-adolescents: Findings from the 2017/18 Swedish HBSC study. *International Journal of Public Health*, 67.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. London: Routledge.

Carlerby, H., Viitasara, E., Knutsson, A., & Gillander Gådin, K. (2012). How discrimination and participation associates with psychosomatic problems among Swedish boys and girls. *Health*, 4(10): 866–872.

Christiansen, J., Qualter, P., Friis, K., Pedersen, S. S., Lund, R., Andersen, C. M., Bekker-Jepesen, R., & Lasgaard, M. (2021). Associations of loneliness and social isolation with physical and mental health among adolescents and young adults. *Perspectives in Public Health*, 141(4):226–236.

Connell, R. (1987). *Gender and power*. Cambridge: Polity Press.

- Cosma, A., Stevens, G., Martin G., Duinhof, E. L., Walsh, S. D., Garcia-Moya, I., Költő, A., Gobina, I., Canale, N., Catunda, C., Inchley, J., & de Looze, M. (2020). Cross-national time trends in adolescent mental well-being from 2002 to 2018 and the explanatory role of schoolwork pressure. *Journal of Adolescent Health, 66* (6, Supplement), 50–58.
- Dahlgren, A., Sjöblom, L., Eke, H., Bonn, S. E., & Trolle Lagerros Y. (2021). Screen time and physical activity in children and adolescents aged 10–15 years. *PLoS One, 16*(7):e0254255.
- Dahlström, A., Dahlqvist, H., & Gillander Gådin, K. (2023). Do pupils who report a high degree of social and civic competence in class report less experiences of bullying and sexual harassment? Oral presentation at the World Anti Bullying Forum, Raleigh, NC, 25–27 October, 2023.
- Dahlqvist, H., Svensson, Å., & Gillander Gådin, K. (2022). Co-occurrence of online and offline bullying and sexual harassment among youth in Sweden: Implications for studies on victimization and health – a short communication. *International Journal of Circumpolar Health, 81*(1), 2130362.
- Davey, G. C. L. (1994). Worrying, social problem-solving abilities, and social problem-solving confidence. *Behaviour Research and Therapy, 32*, 327–330.
- Dines, G. (2010). *Pornland: How porn has hijacked our sexuality*. Boston: Beacon Press.
- Edmondson, A. J., Brennan, C. A., House, A. O. (2016). Non-suicidal reasons for self-harm: A systematic review of self-reported accounts. *Journal of Affective Disorders, 191*, 109–117.
- Falb, K. L., McCauley, H. L., Decker, M. R., Gupta, J., Raj, A., & Silverman J. G. (2011). School bullying perpetration and other childhood risk factors as predictors of adult intimate partner violence perpetration. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine, 165*(10), 890–894.
- Folkhälsomyndigheten. (2022). *Hur vi använder begreppet psykisk hälsa*. www.folkhalsomyndigheten.se
- Folkhälsomyndigheten (2023). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/2022 – Nationella resultat*. www.folkhalsomyndigheten.se
- Friends. (2023). *Friendsrapporten 2023. Mobbning och psykisk ohälsa*. www.friends.se

- Gámez-Guadix, M., Mateos-Pérez, M., Alcázar, M. A., Martínez-Bacaicoa, J., & Wachs, S. (2023). Stability of the online grooming victimization of minors: Prevalence and association with shame, guilt, and mental health outcomes over one year. *Journal of Adolescence*, *95*(8), 1715–1724.
- Gillander Gådin, K., & Dahlqvist, H. (2020). *Hot och trakasserier på sociala medier – En fokusgruppstudie på fritidsgårdar i Sundsvalls kommun. En forskningsrapport från projektet Näthat*. Sundsvall: Mittuniversitetet i samarbete med Sundsvalls kommun.
- Hogan, M. J., & Strasburger, V. C. (2008). Body image, eating disorder and media. *Adolescent Medicine*, *19*, 521–546.
- Hombrados-Mendieta, M. I., Gomez-Jacinto, L., Dominguez-Fuentes, J. M., Garcia-Leiva, P., & Castro-Travé, M. (2012). Types of social support provided by parents, teachers, and classmates during adolescence. *Community Psychology*, *40*, 645–664.
- Korkmaz, S., Överlien, C., & Lagerlöf, H. (2022). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence, *Nordic Social Work Research*, *12*(4), 536–551.
- Källmén, H., & Hallgren, M. (2021). Bullying at school and mental health problems among adolescents: a repeated cross-sectional study. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *15*, 74.
- Landstedt, E., & Gillander Gådin, K. (2011). Experiences of violence among adolescents: gender patterns in types, perpetrators and associated psychological distress. *International Journal of Public Health*, *56*(4), 419–27.
- Landstedt, E., & Gillander Gådin, K. (2011). Deliberate self-harm and associated factors in seventeen-year-old Swedish students. *Scandinavian Journal of Public Health*, *39*(1), 17–25.
- Lubans, D., Richards, J., Hillman, C., Faulkner, G., Beauchamp, M., Nilsson, M., Kelly, P., Smith, J., Raine, L., & Biddle, S. (2016). Physical activity for cognitive and mental health in youth: A systematic review of mechanisms. *Pediatrics*, *138*(3), e20161642.
- Löfstedt, P., Garcia-Moya, I., Corell, M., Paniagua, C., Samdal, O., Välimaa, R., Lyyra, N., Currie, D., & Rasmussen, M. (2020). School satisfaction and school pressure in the WHO European Region and North America: An analysis of time trends (2002–2018) and patterns of co-occurrence in 32 countries. *Journal of Adolescent Health*, *66*(6, Supplement), 59–69.

- Mac an Ghiail, M. (1994). *The making of men: Masculinities, sexualities and schooling*. Buckingham, UK: Open University Press.
- Mark, L., Värnik, A., & Sisask, M. (2019). Who suffers most from being involved in bullying – bully, victim, or bully-victim? *Journal of School Health, 89*, 136–144.
- Noret, N., Hunter, S. C., & Rasmussen, S. (2020). The role of perceived social support in the relationship between being bullied and mental health difficulties in adolescents. *School Mental Health, 12*, 156–168.
- Nutley, S., & Thorell, L. (2021). *Digitala medier och psykisk ohälsa hos barn och ungdomar*. Statens medieråd.
- Nutley, S. (2022). *Operation Prevention Linköping - Rapport från pilotstudien av skolprogrammet Det syns inte – Om hjärnan, känslorna, Och den du vill vara*. Linköpings kommun och Arts & Hearts.
- Olsson, H. (2022). Röster från hedersvåldsutsatta unga kvinnor – om utsatthet och stöd och hjälp från socialtjänsten. *Socionomen, 4(12)*, 1–18.
- Ormerod, A. J., Collinsworth, L. L., & Perry, L. A. (2008). Critical climate: relations among sexual harassment, climate, and outcomes for high school girls and boys. *Psychology of Women Quarterly, 32(2)*, 113–125.
- Regeringskansliet. (2022). *Nationellt våldsförebyggande program. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra*. Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet.
- Regeringskansliet. (u.å.). *Agenda 2030 för hållbar utveckling*.
www.regeringen.se
- Riehm, K. E., Feder, K. A., & Tormohlen, K. M. (2019). Associations between time spent using social media and internalizing and externalizing problems among US youth. *JAMA Psychiatry, 76(12)*, 1266–1273.
- Shute, R., Owens, L., & Slee, P. (2016). High school girls' experience of victimization by boys: Where sexual harassment meets aggression. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 25(3)*, 269–285.
- Schnittker, J. (2022). What makes sexual violence different? Comparing the effects of sexual and non-sexual violence on psychological distress. *SSM - Mental Health, 2*, 100115.
- Songco, A., Hudson, J. L., & Fox, E. (2020). A cognitive model of pathological worry in children and adolescents: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review, 23*, 229–249.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Sveriges riksdag.

- Socialstyrelsen (2022). *Ökning av nya fall av avsiktlig självdestruktiv handling bland flickor under pandemiåret 2022*. www.socialstyrelsen.se.
- Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C., Lanau, A., & Överlien, C. (2018). Pornography, sexual coercion and abuse and sexting in young people's intimate relationships: A European study. *Journal of Interpersonal Violence, 33*(19), 2919–2944
- Statens Medieråd. (2020). *Unga medier och psykisk ohälsa. En rapport om svenska ungdomars skattade psykiska välbefinnande i relation till deras medieanvändning*. www.statensmediarad.se
- Statens Medieråd. (2020). *Unga, medier och psykisk ohälsa – Uppföljning 2020 under Covid19-pandemin*. www.statensmediarad.se
- Statistiska Centralbyrån, SCB. *Barn med låg inkomststandard*. www.scb.se
- Ståhl, S., & Dennhag, I. (2021). Online and offline sexual harassment associations of anxiety and depression in an adolescent sample, *Nordic Journal of Psychiatry, 75*(5), 330–335.
- Svedin, C. G. & Jonsson, L. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Barnafriid – Nationellt kunskapscentrum*.
- Svedin, C. G., Donevan, M., Bladh, M., Priebe, G., Fredlund, C., & Jonsson, L. S. (2023). Associations between adolescents watching pornography and poor mental health in three Swedish surveys. *European Child and Adolescent Psychiatry, 32*, 1765–1780.
- Taylor, B., Stein, N., Mumford, E. A., & Woods, D. (2013). Shifting boundaries: An experimental evaluation of a dating violence prevention program in middle schools. *Prevention Science, 14*, 64–76.
- Tolman, D. L., Davis, B. R., & Bowman, C. P. (2016). "That's just how it is": A gendered analysis of masculinity and femininity ideologies in adolescent girls' and boys' heterosexual relationships. *Journal of Adolescent Research, 31*(1), 3–31.
- UNICEF Sverige. (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
- Warne, M., Snyder, K., & Gillander Gådin K. (2017). Participation and support - associations with Swedish pupils' positive health. *International Journal of Circumpolar Health, 76*(1): 1–8.
- West, C., & Zimmerman, C., H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society, 1*(2), 125–155.

Wickström, A., & Kvist Lindholm, S. (2020). Young people's perspectives on the symptoms asked for in the Health Behavior in School-Aged Children survey. *Childhood, 4*, 450-467.

Wincentak, K., Connolly, J., & Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence, 7*(2), 224–241.

Zetterström Dahlqvist, H., Landstedt, E., & Gillander Gådin K. (2012). Depressive symptoms and the associations with individual, psychosocial and structural determinants among Swedish adolescents. *Health, 4*, 881–889.

Zetterström Dahlqvist, H., Landstedt, E., Young, R., & Gillander Gådin, K. (2016). Dimensions of peer sexual harassment victimization and depressive symptoms in adolescence: A longitudinal cross-lagged study in a Swedish sample. *Journal of Youth and Adolescence, 45*(5): 858–73,

Zetterström Dahlqvist, H & Gillander Gådin, K. (2018). Online sexual victimization in youth: Predictors and cross-sectional associations with depressive symptoms. *European Journal of Public Health, 28*(6), 1018–1023.

